Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1987 чылдың апрель 21

№ 94 (13394)

вторник

1925 чылда үнделеттинген. Өртээ 3 көпеек

Советтер чуртунуң ажылчы ишчилери! Улуг Октябрьның 70 чылын төлептиг уткууру дээш чарышты улам калбартыңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ХАНЫ ДЕМОКРАТЧЫДАР

Соңгулда кампаниязы – чер-чер Советтериниң, улус судтарының ажылының көрүлдези

Бо чылдың июнь 21-де, воскресеньеде, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге, районнарның улус судтарынга соңгулдалар болур. Соңгулда мурнунуң кампаниязы амгы үеде кидин түлүк. Комиссияларже болгаш округтарже төлээлер депшидилгезин доозулган, ам чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарының депшидилгези эгелээн. Улус судьяларынга кандидаттарны удавас чер-черге адап эгелээр. Депшидилге кампаниязы майның төнчүзүнге чедир уламчылаар.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар бо чылын онзагай байдалга болур. Социалистиг демократияның ханылаашкын ол бадыткап көргүзер. Бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтери, хамаатылары, хөй-нити организациялары төлептиглерниң төлептиглерин адап эгелээн. «Каа-Хем» разрезте өрүмнээр станок машинизи В. А. Балаганов, «Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырында күш-ажылдың хоочуну С. Д. Ондар, ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары Л. Ы. Куулар болгаш өске-даа он-он төлептиглерни чоп депутаттарга кандидат кылдыр адаан.

Бо чылдагы соңгулдаларның бир онзагай чүүлү—Барыын-Хемчиктиң бүгү девискээринге соңгулдаларның хөй мандаттыг округтарга болуру. Ындыг округтарда кандидаттарның саны хөй болур. Бадылаашкын түңнели-биле хөй сан алган кижи депутат болур, а ол дээрге аңаа көргүскен бедик бүзүрел. А эвээш санныг болганнарга тускай шынзылганы тыпсыр, олар Советтиң база ооң органының ажылынга чөвүлээр эргелиг киржир.

Соңгулдалар дээрге чер-чер Советтериниң, суд органнарының ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг көрүлдези болуп келген. Ынчангаш бо шиитпирлиг үеде бистиң кол кичээнгей салза чогуур айтырыгларывыс болза: Советтерниң ажылын экижидер дээш бүгү чүүлдер кылдынган бе, депутаттар болгаш улус судьялары чоннуң бүзүрелин шынзыктырган бе, эки дуржулга кайда мөөңнеттингенил, ону нептереткен бис бе? Ону ажылчы чон айтырып, боттары аңаа хамаарыштыр тодаргай саналдарны-даа киирип турар.

Бо кампанияның онзагай сорулгазы чүдел? Ол дээрге депутатка кандидаттарның депшидилгезин организастыг чорудары-дыр. Советтерниң составынга ат-алдарлыг, күрүнениң ажыл-херектерин кажан-даа, када-даа шиитпирлеп шыдаар, дааштан ижи дээш харысалгазын үргүлчү бодап чоруур кижилерни илередип тывары, бо талазы-биле ажылчы чоннуң саналын дыңнаары болур. Соңгулда мурнунуң хуралдарынга чаңгыс эвес кандидатураны депшидип турар болгай. Чүгле оларның дугайында ажыл-херекчи, тодаргай чугааны кылырынга бүгү талалыг таарымчалыг байдалдарны тургузар херек. Кандидатура дугайында чоннуң шын үнелели ынчан билдинер.

Депутат хүлээлге берге болгаш нарын, хөй күштү негээр хүлээлге. Ынчангаш кандидатураны депшидип турар үеде ооң ажыл-херекчи, моральдыг болгаш политиктиг шынарларын ханы өөренип көөрү чугула. Ылаңгыя даандырган хүлээлгени ол күүседип шыдаар бе, ону чон хүндүлээр бе, чагыглар күүселдези дээш чүткүлдүг бе? деп айтырыгларга харыыны дилээр ужурлуг. Оон аңгыда депшиттирип турар эштиң принципиалдыг, сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаар-шыдавазын база көөрү чугула. Кандидаттың чурттап турар черин база барымдаалаар херек, чүге дээрге ол өске черде байдалды эки билбейн, а соңгукчулар кандидаттыдаа танывайн барып болур.

Депшидилге хуралдарын эрттиреде далаш чорукту болдурбазы чугула. Республиканың чамдык черлеринде «чиг» хуралдар эрттирер чоруктар ам-даа читпээн дээрзин чамдык фактылар бадыткаар. Ындыг чорук кандидаттар дугайында ханы чугаалажыр, боттуг санал бээр арганы бербейн турар. Депшидилге хуралдарын эрттиреринде бир чаа чүүл болза, улуг-улуг бүдүрүлгелерге хуралдарны цехтер, участоктар, ээлчеглер, бригадалар аайы-биле эрттирерин көргени болур. Бистиң республикада бо арга ажыглаттынып турар. Эвээш кижилиг коллективтерге ындыг хурал эрттирерниң ажыктыг талазы—ында кижилерниң бот-боттарын эки билчири, ынчангаш төлептиг кандидаттарны аңаа депшидер арга тургустунар.

Район болгаш кожээ Советтериниң депутаттарынга кандидаттарын чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле болгулаан чыыштарга, хуралдарга депшидерин калбаа-биле практикалаары чугула. Бо чылын Эрзинге болган чыышка район Совединге, кожээ Советке депутаттарның кандидаттарын депшиткен. Чыышка келгеннер чүгле төлептиглерни адаар эвес, оларга хамаарыштыр сүмелерни бээри, чагыгларны киирери база эки чүүл болуп турар. Оон аңгыда күш-ажылчы коллективтер хуралдарынга ол чоокта кудумчу, квартал, бажыңнар комитеттериниң, херээженнер чөвүлелдериниң ажылдакчыларын чалаары, харын-даа оларның саналдарын база дыңнаары дыка чугула.

Кандидаттар депшидилгези доозулган соонда база бир харысалгалыг ажыл—кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражыышкыны эгелээр. Мурнуку чылдарда бо кампанияны ёзу барымдаалап, кааш санныг кижилер чыылдыргаш, чагыгларны баш буруунгаар белеткээш эрттирип турган болгай. Ол практикадан бо чылын шуут адырлыр херек. Ужуражыышкын үезинде чугаа ажык, ажыл-херекчи болурун чедип алырын организастаар. Аңаа келген соңгукчулар оларны дүвүредип чоруур айтырыгларны ижин-кара чок ажык чугаалаар кылдыр ындыг байдалды тургузары чугула. А бир эвес соңгукчуларны чаңгыс черге бүрүнү-биле чыыры болдунмас болза, кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгазын аңгы-аңгы черлерге организастап болур.

Черле ынчаш, чагыглар бериишкининге ёзу барымдаалаар чорукту болдурбас херек. Депутат кижиниң ажылының кол утка-шынары-даа ында—чагыглар күүселдезинде. Ынчангаш оларны бүгү тала-биле сайгарып көөр херек. Күүседири нарын, ынчалза-даа боттуг чагыглардан түвексинер чорукту болдурбас, ону күүседир аргаларны дилеп тывары чугула.

Улус судтарынга соңгулдалар база ындыг хевирлиг негелде-биле эртер. Ылаңгыя судьяларның моральдыг мөзү-шынары, ажыл-херекчи байдалы, мергежилинге бердингени, кижилерниң салым-хуузу-биле холбашкан айтырыглар шиитпирлээр болганда оларның принципиалдыы, чүвени ханы бодап билири амгы үеде чугула болуп турар. Мурнуку үелерде улус судтарынга соңгулдаларны ёзу барымдаалап турганындан, киирер кандидатураларны эки өөренип көрбээнинден төлеп чок кижилер ол харысалгалыг албан-дужаалдарга олуруп тургулааның утпаза чогуур. Судьяларның кандидатураларын депшидерде, оларның чон-биле ужуражыышкын үезинде эң-не ажык-чарлыг чорукту тургузары, чоннуң саналын дыңнаары чугула.

Бо чылын соңгулда кампаниязы төөгүлүг үеде эртер. Бүгү совет улус, ооң иштинде Тываның ажылчы чону Улуг Октябрьның 70 чылын демдеглээринге белеткенип турар. Совет эрге-чагырганың чаалап бергени эң-не калбак демократияның байдалынга ону эрттирер ужурлуг бис. Бо талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш М. С. Горбачевтуң СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга «Бис политиктиг системаның бүгү болдувар аргаларын эң улуг ажыктыг кылдыр ажыглаар, партияның, Советтерниң, күрүне органнарының, хөй-нити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң ажылын ханы демократтыг ужур-утка-биле долдурар, ниитилел организминиң бүгү клеткаларынга чаа амыдыралды киирер ужурлуг бис» дээн сөстери маңаа база дорту-биле хамааржыр. 1987 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында «ССРЭ-ниң политиктиг үндезини, чоннуң социалистиг бот-эргелелиниң эң чугула звенозу—улус депутаттарының Советтерин делгерезин!» дээн одуруглары салдынган сорулгаларны чогумчалыг күүседиринче кыйгы болуп турар.

Июнь 21–чер-чер Советтеринге, улус судтарынга соңгулдалар хүнү

ДЕПШИДИЛГЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидер ажыл уламчылавышаан. Күш-ажылчы коллективтер, чоннуң бот-эргелелдиг хөй-ниитичи организациялары төлептиглерниң төлептиглерин эрге-чагырга органнарынга төлээ кандидат кылдыр адап турарлар.

✦ **КЫЗЫЛ.** Республика эмнелгезинге болган хуралга чыылган эмчилер, медицина ажылдакчылары болгаш ажылчыннар хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр кол эмчиниң оралакчызы **Людмила Байкараевна Ховалыгны** депшидер деп шиитпирлээннер. Л. Б. Ховалыг бо чыышта база депутат, ол хоорай Совединиң кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиязын удуртуп тура, бо айтырыг талазы-биле көскү ажылды Советке кылганын демдеглээннер.

✦ **КЫЗЫЛ - МАЖАЛЫК.** Хөй мандаттыг соңгулда округунда депшидилге чорудар шенелде кылыр — Барыын-Хемчик районнуң чурттакчылыг черлеринде бо ажыл калбарган. Күш-ажылчы коллективтер чаңгыс округка элээн каш кандидаттарны адап турар.

«Тыва даг-лүгү» комбинаттың руднигинге болган хуралга Ак-Довурак хоорай Совединиң чаңгыс округунга ийи кандидатты киирер деп шиитпирлээн. Соңгулдалар үезинде оларның кайызы хөй бадылаашкын алыр болдур, ол депутат болур.

«Шекпээр» совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга болган хуралдың киржикчилери район Совединиң № 23 округунга депутатка кандидат кылдыр 6 кижини адаан. Нити бадылаашкынга кукуруза өстүрер звено кежигүннери Э. Монгуш болгаш Б. Ооржак оларны соңгулда бюллетенинче киирер деп шиитпирлээннер. «Барлык» совхозтуң Саадак-Теректе болган хуралга база хову ажылчыннары үш кижини район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр адааннар.

Ук районда соңгулда мурнунуң кампаниязында онзагай чүүл — ооң калбак демократтыг байдалда чоруп турары. Депутаттарга кандидаттарга херээженнер чөвүлелдери, кудумчу, квартал комитеттери дээн ышкаш хөй-нити организациялары база боттарының төлээлекчилерин депшидип турарын демдеглээри чугула.

✦ **ЧАДААНА.** Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң чурттал-коммунал ажыл-агый эргелелиниң баня-хеп чуур черлер комбинадының коллективи чоокта чаа болган хуралынга Чадаана хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр ында ажылчын **Долаана Алдын-ооловна Кууларны** адааннар. Хуралдың киржикчилери чүгле ооң ажыл-ишчи, эки талаларын сайгарган эвес, эрге-чагырга органында төлээ кижиниң кандыг чүүлдерже онза кичээнгей салырынга база доктаап турганнар.

* * *

Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидер ажыл уламчылап турар.

РЕВОЛЮСЧУ ЭСТАФЕТА—БҮЗҮРЕЛДИГ ХОЛДАРДА

ВЛКСМ-ниң XX съездизи ажылын дооскан

Ниитилелдиң революсчу эде тургустунуушкунунга идепкейлиг киржир деп комсомолдуң быжыг туружун ВЛКСМ-ниң XX съездизи көргүскен. Чурттуң аныяк салгалының хамааты бышкан чоруун бадыткаан, Улуг Октябрьның херээ дээш, социализмниң салым-чолу, бүгү кижи төрелгетенниң цивилизациязының тайбың келир үези дээш бодунга харысалга алырынга ооң белени көргүскен шыңгыы, сонуургалдыг чугаа Кремльдиң Съездилер ордузунга дөрт хүн иштинде чоруп келген.

Кылдынган чүүлдү негелделиг болгаш чидии-биле, эң-не улуу-биле үнелеп көрүп, совет аныяктарның мурнакчы кезээ — комсомолдуң хөделиишкиниериниң боттуг программазын съезд ажылдап кылган. ВЛКСМ-ниң съездизинге М. С. Горбачевтуң чугаазында бедик сорулгалар дээш күштерни харамнанмазын комсомолга партийжи эш хуунуң күзээшкинин даалга кылдыр хүлээп алган.

Съездиниң сөөлгү түңнел хүнү — апрель 18 чаңчыл болганы-биле хуралдаар залга эвес, а найысылалдың ажыл кылыр шөлдеринге эгелээн. Эртенгиниң 7 шакта съездиниң делегаттары болгаш даштыкы аалчылары коммунистиг субботникке киржири-биле үнүпкен. Шалыпчы күш-ажылдың адрестери «кызыл субботаларның» төрээн чурту — Москва-сортировочная депозу, Ленинчи комсомол аттыг автозавод, станок тудуунуң С. Орджоникидзе аттыг бүдүрүлге каттыжыышкыны, Комсомольск проспектиде Аныяктар ордузу, 30 чыл бурунгаар Москвага болган аныяктарның болгаш студентилерниң бүгү делегей фестивалының киржикчилериниң тарып олуртканы пайырал парыгы болган.

Кежээ делегаттар түңнел хуралга чыглып келгеннер.

Эштер М. С. Горбачев, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, А. А. Громыко, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, Н. И. Рыжков, М. С. Соломенцев, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Б. Н. Ельцин, С. Л. Соколов, Н. В. Талызин, А. Н. Яковлев, А. П. Бирюкова, А. Ф. Добрынин, А. И. Лукьянов, В. А. Медведев, В. П. Никонов, Г. П. Разумовский, И. В. Капитонов оларны чыылганнар адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Комсомолдуң XX съездизинге соңгуттурган ВЛКСМ ТК-ның организастыг пленумунуң болгаш ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының хуралының түңнелдериниң дугайын хуралдың даргазы дыңнаткан.

Съездини хаап турда, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. И. Мироненко чүве чугаалаан. Комсомолдуң амыдыралынга болгаш төөгүзүнге Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XX съездизи чугула рольду ойнаар ужурлуг. Хамыктың мурнунда чүге дээрге, ол бистиң чуртувустуң амыдыралында улуг өскерлиишкиннинг үеде болган. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус ниитилелде революстуг чаартылгаларны боттандырып чорудуп турар. Эде тургустунуушкуннуң, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң салым-чолу чоннуң, бистиң, силерниң-биле холдарывыста деп, ол чугаалаан.

Бистиң съездивиске СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң чугаазы аныяктар дугайында сагыш салыышкын болгаш бүзүрел-биле долдунган. Ында күш-ажылдың, чогаадыкчы чоруктуң болгаш демиселдиң калбак перспективалары комсомол организацияларының мурнунда ажыттынган.

Партийжи чалбыыштыг сөс аныяк чүректерге чаңгыланып үнер, беш чылдың күш-ажылчы хүннери, социал-экономиктиг хөгжүлдениң дүргедээшкини, бистиң катаптаттынмас үевис аныяктарның аразындан чаа маадырларны чогаадыкчы, дилептып чоруур инициативтиг кижилерни депшидер дээрзинге бүзүрээр бис.

Чурттуң 70 чылдыг төөгүзүнүң иштинде чаңгыс эвес удаа боол келгени ышкаш, Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң мурнунда хөй миллион аныяк оолдарны болгаш кыстарны революсчу идея-биле кыпсып үндүрериниң болгаш эде тургустунуушкуннуң база дүргедээшкиниң эң-не берге, эң-не харысалгалыг участоктарынче эдертириниң сорулгазы туруп турар. Ол сорулганы күүседир, бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң маадырлыг революсчу чаңчылдарын, комсомолчуларның бүгү салгалдарының чаңчылдарын үргүлчүлээри-биле комсомол бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп, оратор чугаалаан.

Съездиге чугаа ажык, бот-шүгүмчүлелдиг болгаш боттуг болган. Ооң түңнелинде бис ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазының эде тургустунуушкунун тодаргайлап шыдаан бис. Бистиң шын орукта турарывысты съезд бадыткаан, комсомолчулар, кадрлар болгаш актив чаа ёзу-биле ажылдаарынга белен. Ам ажыл-херек дээш ажылдаар-ла, ажылдаар!

Бүгү ниитилелде ышкаш, комсомолда практиктиг хөделиишкиннерниң үези келген. Комсомолдуң комитет бүрүзүнге, комсомол организация бүрүзүнге тодаргай ажылдың кол черин мөөңнээри эргежок чугула. Бодалдарывысты, саналдарывысты, идеяларывысты шенеп көөр ужурлуг бис.

Комсомол — чаңгыс черге таптаашкынны болгаш доктаашкынны хүлээп көрбес аныяк чалыы назын, комсомол — ол энергия болгаш чогаадыкчы ажыл, комсомол — партияның херээ дээш, Ленинниң херээ дээш чанышсыныш чокка демисежип турар аныяк коммунистерниң эвилели! Комсомолдуң кужунуң болгаш бижының үвер дөзү— Коммунистиг партияның удуртулгазында. Комсомол идеелди шынзыдып шыдаар дээрзинге СЭКП, совет улус бүзүреп болур деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары түңнелинде онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев съездиниң делегаттарынга мынча дээн:

Бис ТК-ның Политбюрозунга чугаалашкаш, комсомолдуң XX съездизиниң ажылын бүгү чуртка эки билдингир болдурар ужурлуг деп санаан бис. Съездиниң стенограммазын дүрген кылырынга ВЛКСМ ТК-га дузалаарын дугуржуп, ону хөй миллион тиражтыг кылдыр нептередирин дугурушкан бис. Ону шупту улус номчузун.

Ооң шиитпирин ажылдап кылган съездиниң делегаттарынга хамыктың мурнунда идегеп турар бис. Силерниң съездиңер чогуур беликке турган, силер эр-хейлер-дир силер. Мен бодап көөрүмге, силер боттарыңарны-даа кайгаттыңар, бисти-даа кайгаттыңар, чуртту-даа. Мен бодап көөрүмге, силерниң кайгадыр ужурлуг кол чүүлүңер, маңаа дугуржуп алган чүүлүңерни албан-биле күүседири болур. А силерни бис деткиир бис.

Оон ыңай. Берге болур, частырыглар-даа боол болур. Туттунуңар, бодуңарның характериңерни каңнаңар. Бис шын орукта туруп турар бис. Ол орукка челиишкиннерни, улуг ажыл-херекти, амыдыралга эки чедиишкиннерни, аас-кежикти күзеп тур бис. Байырлыг!

Ол күзээшкинни съездиниң делегаттары дииңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ВЛКСМ-ниң XX съездизи бодунуң ажылын дооскан. Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлалдыг болгаш аныяк чалыызы-биле «Интернационал» чаңгыланып үнген.

(СЭТА).

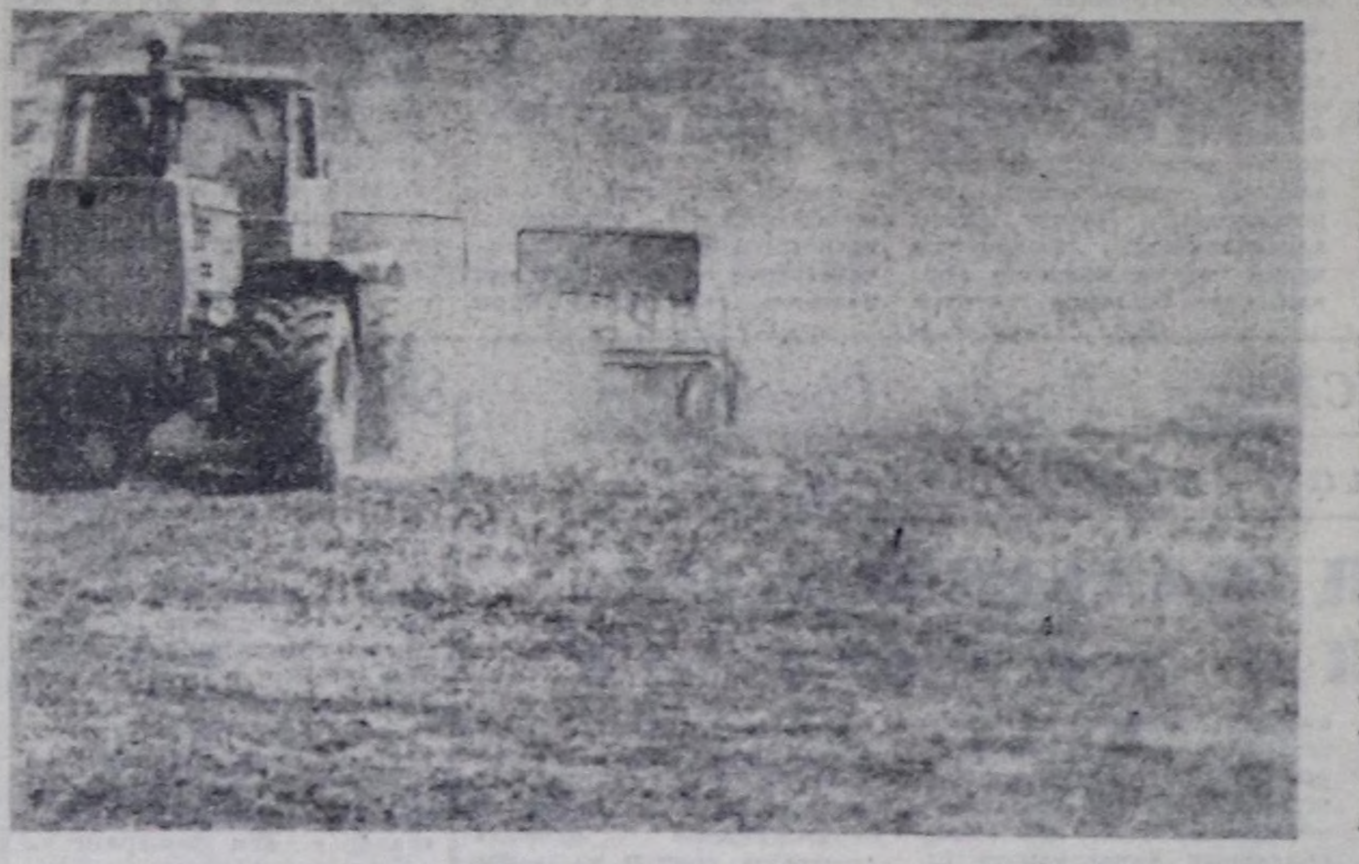

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң тараажылары он ийиги беш чылдың ийиги чылында эки шынарлыг хөй дүжүттү алыр дээш часкы тарылгага хынамчалыг белеткенип турар.

Хоочун механизатор Пётр Фёдорович Ивановтуң удурткан механизастаттынган комплекстиг бригаданың кежигүннери бо хүннерде 2 муң гектар шөлде органиктиг чемишчидилгелерин чаштырып турар. Ол ажылдарда эрткен чылдың дүжүдүн ажаап алырынга эки ажылдаан механизаторлар Виктор Ондар, Александр Чермеёв, Иван Парпуң болгаш Владимир Пирогов олар шалыпкын киржип, ажылдың шынарынче кичээнгейин салып турарлар.

Көк-тейжилер Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырлалынга уткуштур тарылганы эгелээш, ону кыска хуусаада доозар деп сорулганы салган.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) механизаторлар А. Чермеёв, В. Ондар болгаш В. Пирогов; чемишчидилге чаштырылгазында агрегаттар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Бот-орулга-чарылга болгаш бригада керээзи

ЧАА АРГАЖЕ КИРГЕН

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң чер ажылдыглары планныг онаалдаларын хууса бетинде күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Кедээ ажыл-агый культураларындан чаагай дүжүттү ап болуруның аргаларын өөренип көргеш, совхоз бригада керээзи-биле ажылдаар аргаже кирген.

Бо чылын совхоз тараа культураларын 1067, картофель, ногаа аймаан 85, мал чеми культураларын 2785 гектар шөлге тарыыры көрдүнген.

Часкы тарылгага херек 562 тонна тараа үрезини урдунган. Арбай болгаш кызыл-тас үрезиннери шупту 2-ги класстыы болган. Ол ышкаш 10 тонна чочак-тараа үрезини немей белеткеттинген. Картофельдиң 240 тонна үрезини база белен.

Тарылгага киржир 27 тракторну септеп дооскан. МТМ девискээринде 9 андазынны, 18 сеялканы, 2 картофель олуртур машинаны, 11 культиваторну септээн.

Мал чеми культуралар болур кукуруза, тооруук, хөй чылдыг сигеннер, ногаа аймааның үрезиннерин четчелээн. Шаң ажылчыннары үрезинниң сөөлгү арыглаашкынын болгаш ооң хоранналаашкынын доозуп турар.

Бо чылдың часкы хову ажылдарын эки шынарлыг, кыска хуусаада чорудар дээш бүгү культураларның тарыыр черлериниң хуваалдазын кылып дооскан. Ажылчын планын кылып тургускан. Ол план ёзугаар 1325 гектар черни часкы суггат-биле суггарар, 2300 гектар черни чажарынга баш буруунгаар белеткээр. Аңаа киржир бүгү техниканы, кожуг машиналарын механизаторларга быжыглаан.

Часкы хову ажылдарынга белеткел ажылдарын чугаалап тура, депшилгелиг чаа арга бригада керээзиниң дугайында чугаалавайн барып болбас. Чүге дээрге бригада керээзи-биле ажылдаарга, күш-ажылдың сагылга-чуруму экижиир, чаагай дүжүттү алырының аргалары тургустунар.

Эрткен ажыл-агый чылында үш звено бригада керээзи-биле ажылдап турган. Олардан Элбек Монгуштуң удурткан 17 кижи составтыг кукуруза өстүрер звенозу 400 гектар черге тарааш, ооң бир гектарындан-на 175 центнер дүжүттү ажаап алыр планныг тургаш, херек кырында 219,1 центнер ногаан массаны ажаап алган. Бо дээрге районда эң бедик көргүзүг болган. Звенонуң кежигүннери төнчү продукция дээш 17714 рубльди үлешкеннер.

Картофель тарып өстүрер Пётр Саакпанның удурткан 9 кижилиг звенозу ийи чыл ажылдап турар. Бирги чылында гектардан-на 56 центнерни, ийиги чылында 91,5 центнер дүжүттү ажаап алган. Ол звено совхозунга 64760 рубльдиң орулгазын киирген. Төнчү продукция дээш 11607 рубльди холга алганнар.

Кызыл-оол Монгуштуң витаминниг сиген далганы белеткээр звенозу 6 кижиден тургустунган. АВМ-ниң операторлары Өпей-оол Сарыглар, Хаан Монгуш олар 220 тонна I-II класстың эки шынарлыг сиген далганын белеткээн. Олар чыл төнчүзүнде 2833 рубльди алган.

Бо чылын бот-орулга-чарылгалыг бригада керээзи-биле ажылды организастаарының ажыктыг талаларын өөренип көргеш, чер ажылынга ийи бригада керээзи-биле ажылдаар тараа бүдүрер звенолорны организастап тургускаш, оларның-биле керээни чарган.

Оларның бирээзи Биче-Тей салбырында 21 чыл стажтыг, дуржулгалыг механизатор коммунист Элбек-оол Монгушту удуртукчузунга соңгуп алган. Бо звено 16 кижиден тургустунган. Звенога 1522 гектар тарылга шөлүн быжыглаан.

Аяңгаты салбырынга тараа бүдүрер звенону механизаторлап ажылдаа-ла 25 чыл болган Эрес-оол Кууларны баштадыр 14 кижи составтыг кылдыр тургускан. Бо звено 700 га черге тараа культураларын, чаңгыс чылдыг сигенни база-ла ол хире хемчээлдиг черге чорудары көрдүнген.

Совхозтуң дирекциязы бригада керээзи-биле ажылдап турган звеноларның ажылын сайгарып көргеш, Кызыл-оол Монгуштуң витаминниг сиген далганны бүдүрер звенозун Элбек Монгуштуң звенозунга каткаш, мал чеми белеткээр звено кылдыр эде тургускан.

Х. СААЯ,
«Шекпээр» совхозтуң кол агроному.

БРОШЮРА КЫЛДЫР ҮНДҮРГЕН

«М. С. Горбачев. Аныяктар — революсчу чаартылганың чогаадыкчы кужу». 1987 чылдың апрель 16-да Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XX съездизинге чугаазы» деп брошюраны парлап үндүрген.

Брошюраны Политиктиг литератураның ком үндүрер чери парлаан.

(СЭТА).

Допчулалдар

КИЧЭЭНГЕЙНИ— КҮҮСЕЛДЕЖЕ

Социал-экономиктиг хөгжүлдени дүргедедиринге партияның угланыышкынын боттандырып чорударынга ажылчы чоннарның идепкейлиг киржилгези бо чылдың бирги кварталының онаалдаларын күүседиринге идиглиг болганын демдеглээзе чогуур. Бо чылдың эрткен үш айларында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 9,8 хууга өскен. Бараанныг продукция бүдүрерин өстүрер талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинген. (Ону 1986 чылда бараанныг продукция бүдүрүлгезиниң планга көрдүнген деңнелинге чижеглеп санаан). Бараанныг продукция бүдүрериниң планда көрдүнген өзүлдезиниң темпизи 108,1 хуу турган болза, ол херек кырында 115,3 хуу болган.

Бо чылдың бирги кварталында бараанныг продукция бүдүрер планныг онаалдаларын бүгү үлетпүр бүдүрүлгелери күүседип алган. Сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле план 4,8 хуу ажыр күүсеттинген. 1,7 миллион рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарган. Сөөк далганы бүдүрер завод болгаш Хову-Аксының хлеб заводу бирги кварталда сайгарылга планын күүсетпейн барган.

Керээлиг хүлээлгелер ёзугаар продукция бээриниң планының күүселдези республикада элээн экижип бар чыдар. Эрткен үш айларда хандырылга талазы-биле хүлээлгезин дөрт бүдүрүлге күүсетпээн. Хандырылга планының күүсеттинмейн барганының кол чылдагааны чүдел? Арыг продукция бүдүрер талазы-биле планның күүсеттинмейн барганы-биле ону тайылбырлап болур.

Кызылдың пиво заводу ээртпес суксуннар, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу чыып эптээр демир-бетон бүдүрер талазы-биле планныг даалгаларын күүседип шыдаваан. Чоннуң хереглел бараанары бүдүрериниң квартал планы 105,5 хууга күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, хереглел бараанарын бүдүрери 29,9 хуу улгаткан.

Бо чылдың бирги кварталында республиканың үлетпүр ажылында чамдык чедиишкиннер чедип алдынган-даа болза, бараанныг продукция бүдүрер планын тос бүдүрүлге күүсетпейн барган. Ынчагаш 112 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. «Тудуг кезектери» комбинат база «Шагаан-Арыг тудуг» трестиң үлетпүр-бүдүрүлгелер комбинады чоннуң хереглел бараанарын бүдүреринче эм-даа кирбээн. Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады, Чадаананың хлеб заводу чоннуң хереглел бараанары бүдүрер планнарын тус-тузунда 67 болгаш 96 хууларга күүсеткилээн.

Хөмүр-даш, даг-дүгү казып тывар, электри энергиязы бүдүрер, шой кудар, соңга блоктары, туүйбу, кидис идик болгаш хөм идик, дилиг материалдары бүдүрер, тудуг ыяжы сөөртүр болгаш өске-даа кылыглар бүдүрер талазы-биле бирги кварталдың планын республиканың үлетпүрү күүседип алган.

Ооң-биле чергелештир чугай бүдүрер план күүсеттинмээн. Тудугжулар 266 тонна чугайны чедир албаан. 0,5 муң кубометр чыып эптээр демир-бетон, 3 муң кубометр керамзит-сай, 604 тонна хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларын, 74 муң рубльдиң мебель аймаан чедир бербээн. Мону күүсетпейн барганының кол-ла чылдагааны фондуда көрдүнген материалдарны чедир хандырбаанында болгаш технологтуг дериг-херекселдерни планда киирбээн хирезинде-ле септеп турганында.

Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары бүдүрер талазы-биле планын бүгү хлеб заводтары күүсетпээн. Ооң бир чылдагааны деңзизи биче хлебти быжырарынче шилчээнинде. Мооң мурнунда 1 килограмм хлеб быжырып турган болза, ам 700 грамм хлеб быжырып турар болу берген болгаш продукцияның шынары куду болуп турарында.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле планныг онаалда бирги кварталда 107,9 хуу күүсеттинген. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, Туранның хлеб заводу бо талазы-биле планныг даалгазын күүсетпээн. Республикага ниитизи-биле бараанныг продукцияның өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң ачызында чедип алган. Ынчалза-даа «Каа-Хем» хөмүр-даш разрез болгаш эът, сөөк далганы бүдүрер завод продукцияның өзүлделиг болур чоруун ажылдап турар кижилерниң санын көвүдеткенинден чедип алган. «Шагаан-Арыг тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргениниң ачызында продукцияның өзүлдезиниң деңгүп-ле 34 хуузун, «Тыва агроүлетпүр сүт» каттыжыышкын 45 хуузун чедип алган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 10,5 хуу өскен турда, айда ортумак шалың төлевири 5,5 хуу улгаткан. Бараанныг продукцияның бот-үнезин пландан ажыр чиигедир талазы-биле план күүсеттинген.

Ынчалза-даа ИХМ-ниң бүдүрүлгелери болгаш «Тудуг кезектери» комбинат культура-амыдырал бараанарын бүдүрер болгаш ону хандырар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдавайн барган.

Допчулалды Статистика эргелелиниң специалистери белеткээн.

ЧАСКЫ ХҮН ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР

Республиканың агроүлетпүрүнүң ажыл-ишчилери бо чылын 209 муң тонна тарааны, 30,6 муң тонна картофельди, 14,4 муң тонна ногаа аймаан ажаап алыр, 200 муң тонна сигенни, 320 муң тонна силосту, 150 муң тонна сенажты болгаш 10 муң тонна витаминниг далганны белеткеп алыр. Ажыл-агыйлар ол сорулганы күүседири-биле часкы тарылгага белеткел ажылдарын калбарткан. Көдээ ажыл-агый техниказын, үрезин материалын белеткеп, механизаторларны болгаш тускай эртемниглерни өөредип, чемишчидилгелерни сөөртүп, бердинген даалганы бригадаларга, звеноларга чедирип, өг-бүле болгаш бригада керээлиг бот-орулга-чарылгалыг коллективтерни тургузарын уламчылап турар.

Бо чылдың апрель 15-те байдал-биле алырга часкы тарылгага бар үрезинниң 81 хуузун белеткээн. Ооң 43 хуузу бирги, ийиги класстың үрезиннери болуп турар. Бо дээрге эрткен чылгы бо үе-биле деңнээрге 12 хуу бедик болган. Тарылгага шынарлыг эки үрезинни «Тиилелге», «Көк-Тей», «Сукпак», «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Бурунгаар» совхозтар уруп алгылаан. Ол совхозтарда белеткеттинген үрезин чажар шынарынга чедир аштап арыглаттынган, ам оларны хораннаары чорып турар. Ында үрезин хораннаар машиналарны белеткеп, хоран химикаттарны сөөртүп ап, аңаа ажылдаар кижилерни баш удур өөредип турар. Ынчалза-даа тарылгага үрезин белеткели шупту-ла черлерде деңнески шуудап чорувайн турарындан чамдык ажыл-агыйларда үрезинни чедир белеткээри чүгле 35 хуу четкен, хирлиг, боктуг болгулаар. Ындыг совхозтарга «Шамбалыг», «Коммунизмниң херели», «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг», Жданов аттыг», «Хадың», «Дөң-Терезин», «Хемчик» совхозтарны хамаарыштырып болур.

Часкы хүннерниң дүшкени-биле чергелештир үрезинни чогуур негелдезинге чедир арыглаар, үе чылдап болбас ужурлуг. Чамдык совхозтар чаңгыс шынарлыг үрезинни тараа продуктуларының бүдүрүлге эргелелинден орнап ап турар. Амдызында үрезинге орнаар тараа бар хирезинде-ле ол ажылды ажыл-агыйлар аажок саадап турар.

Республиканың совхозтары апрель 15-ке чедир 3218 тонна үрезинден 2800 тоннаны шилип алган азы ол дээрге 81 хуузу-дур. Күрүне курлавырларындан алыр үрезинни бо үеге чедир «Барлык», «Мерен», «Чаа орук», «Нарын» совхозтар сөөртүп албаан. Күрүне курлавырларындан үнүп турар үрезинни чамдык совхозтарга садар кылдыр дугурушкан турган. Аңаа көрдүнген 2157 тонна үрезинниң 1870 тонназын азы 85 хуузун садып алган. «Өөк», «Хадың», «Торгалыг» болгаш «Х Улуг хурал» совхозтар хереглээр үрезинни амдыгаа чедир сөөртүп ап четтикпээн. Часкы хову ажылдарының эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан чүве болганда күрүне курлавырындан алыр үрезинни дарый сөөртүп алыры үстүнде ажыл-агыйлардан негеттинип турар.

Бо чылдың бирги, ийиги кварталдарында совхозтар 57 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерни хову-шөлдерже сөөртүр тургаш, 37,5 муң тоннаны чедирген азы ол планның 65 хуузу болур. Кызыл, Таңды, Улуг-Хем районнары органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүрүнче кирзе-даа, өске районнар ону чүгле сөс кырында боттандырып турары четпес. Ынчангаш хоозун чугаадан практиктиг ажыл-херектерже дорт кирер үе келген.

Часкы тарылганы чорударынга шыктың курлавырын көвүдедирде ылаңгыя суггаттыг черлерге хар суун саададыр, ону хову-шөлдерге үр доктаадыры ажыктыг талаларлыг. Хөрзүннүң шыгын улгаттырарының ол аргазын Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары билдилиг ажыглап турар. Эрээш агып баткан хар суун дозары хөрзүн шыгын үр үеле тудар болгаш кожазында чылар шөлдү суггарарынга таарымчалыг. Чайындылап суггарар шөлдерни калбартырының талазы-биле даалга 3400 гектар шөл турган. Ооң планы 78 хуу күүсеттинген. Бо ажылды Кызыл, Таңды, Каа-Хем, Сүт-Хөл, Тес-Хем районнары элээн организастыг чоруткан.

Ам 27 совхозтар 40 муң гектар шөлге интенсивтиг технология-биле тараа культураларын өстүрер. Ол совхозтарның кол агрономнары, кол инженерлери, бригадирлер бо арганы нептередири-биле Таңдының дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйында болгаш Агроүлетпүркүркомнуң удуртур кадрларының мергежилин бедидериниң школазында өөренип турар. Совхозтарның боттарынга механизаторларның өөредилгезин база организастаан. Чоокта чаа республиканың картофель болгаш ногаа ажаакчылары-биле кады агроном-ногаажыларның, бригадирлерниң, звено удуртукчуларының ногаа болгаш картофельди астрахань арга-биле канчаар өстүрериниң талазы-биле чөвүлел хуралды эрттирген. Ол чөвүлел хуралга Хакасияның «Усть-Абакан» совхозтуң тускай эртемниглери олурушкаш, тускай дыңнадыгларны кылып, арга-дуржулгазын солушкан. База ол ышкаш агроалбанның болгаш үнүш камгалалының станциязының специалистери-биле семинарга интенсивтиг технология-биле тараа өстүреринге минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының талазы-биле айтырыгны чугаалашкан.

Тараажыларның мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри район, совхоз бүрүзүнге чер ажылының беримчелиин бедидерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, дүжүттүң өзүлдезинге болгаш ниити чылдага шаптыктап турар чылдагааннарны илередип, дүжүттүң салым-чолунга хамаарышкан участок бүрүзүнге эле тургустунуушкунну күштелдирери чугула.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң

доктаамал комиссияларында

ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫ— ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Агроүлетпүр комплекизиниң талазы-биле болгаш Үлетпүр, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссияларының каттышкан хуралы болган. Аңаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профоблчөвүлелдиң «Профилактиканы күштелдирер ажылчы чоннуң аарыыр чоруун эвээжедир болгаш ажылдаар аргазын түр оксунар чылдагааннар-биле ажыл шагының чидирин болдурар чоруун кызырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын чамдык черлерде канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бо доктаалдарны улус депутаттарының Кызыл хоорай болгаш Барыын-Хемчик район Советтериниң күскомнарының канчаар күүседип турарын күскомнар даргаларының оралакчылары В. И. Осиповтуң, В. П. Селюктуң илеткелдерин дыңнап чугаалашкан. Чоннуң кадыкшылын быжыглаар талазы-биле чамдык хемчеглерни ап турза-даа, ниитизи-биле бо ажыл негелдеге дүүшпейн турар дээрзин доктаамал комиссияларның кежигүннери демдеглээн. Кайы-даа Советтиң күскому боттарының хуралдарынга ажылчы чоннуң кадыкшылын быжыглаарын экижидер, аарыг ужурунда ажыл шагының чидирин эвээжедир талазы-биле айтырыгларны чугаалашпаан деп шүгүмчүлээн. Ол ышкаш бо айтырыглар доктаамал комиссияларның хуралдарынга база көдүрүлбээн.

«Кадыкшыл» программазының дугайында чугаа болган. Ону каш чыл бурунгаар хоорайга-даа, районнарга-даа тургускан, а херек кырында боттуг ажыл кылбайн келген. Комплекстиг ол программаны катап ажылдадыр талазы-биле саналдарын комиссия кежигүннери киирген.

Кызыл хоорайның база Барыын-Хемчик районнуң Үлетпүр, транспорт болгаш тудуг организацияларында, өске-даа черлерде ажылчы чоннуң кадыкшылын быжыглаар, аарыыр чоруктан ажыл шагы чидирер чоруктарны эвээжедир дээш ап турар хемчеглер дээш чок, аарыыр чылдагааннарның сайгарылгазы кылбайн турар. «Каа-Хем» разрезте, «Кызыл тудуг» эргелелинде, автоорук бүдүрүлгелеринде аарыыр чоруктар ажыл шагының чидирии кайы-даа черден хөй болуп турар. Барыын-Хемчик районнуң совхозтарында, үлетпүр бүдүрүлгелеринде 100 ажылдакчыга хамаарыштыр аарыыр чоруктуң деңнели 70 хуу чедип турар. Соокка алыр ижин-шөйүндү аарыыр чоруктар өзүп турар.

Хуралга эдеринчи илеткел кылган база санал берген депутаттарның демдеглээни-биле алырга, Кызылда болгаш Барыын-Хемчик районда чурттакчы чоннуң кадыкшылын экижидер, күш-ажылды камгалаар талазы-биле перспективтиг планнар чок, коллективтиг керээлерде бо талазы-биле чүүлдер айыттынмаан. Көдээ чоннуң медицина хандырылгазының деңнели ам-даа куду болуп артпышаан. Малчыннарны, механизаторларны болгаш көдээниң өске-даа ишчилерин шинчиир ажылды долу хемчээлге чорутпайн турар.

Чоннуң кадыкшылын экижидер талазы-биле кылыр ажылдарга хамаарыштыр сүмени Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиялары берген.

Хуралды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Агроүлетпүр комплекизиниң талазы-биле болгаш үлетпүр, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссияларның даргалары В. Д. Куркутов, А. А. Голиков олар эрттирген.

Хуралга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, профэвилелдерниң Тыва област чөвүлелиниң даргазы Ш. П. Куулар киришкен.

(Бистиң корр).

ЭГЕ ӨЗҮМНЕР

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң бот-орулга-чарылгалыг ногаа бригадазы бо чылын 10 гектар картофельди, 75 гектар ногаа аймаан суггаттыг шөлдерге тарыыр. Гектардан-на 105 центнер картофельдиң, ногааның— 185 центнер дүжүдүн ажаап алыр планныг. Бедик дүжүттү алыры-биле амгы үеде черниң часкы суггарылгазын болгаш хөрзүн болбаазырадылгазын агротехниктиг хуусаалада эки шынарлыг чорудуп, үнүштерниң хоралакчылары, аарыглары болгаш бок үнүштер-биле демисежириниң хемчеглерин ап турар.

Ногаа бригадазында 25 кижи ажылдап турар. Ол дөрт бот-орулга-чарылгалыг звеноларга хувааттынган. Коллектив бүрүзү боттары тускай ажыл планныг. Бо хүннерде 8 теплицаларның, 2 парниктерниң септелгезин дооскаш, рассада олуртурунга белеткээн. Помидор рассадазын 300 дөрбелчин метр шөлде бир ай бурунгаар тарып олурткан. Ооң ажаалдазында бир звенону быжыглаан. Эге өзүмнери үнүп келген. Ам капуста рассадазын олуртурун эгелээн.

Ногаажылар В. Сат, Л. Сарыглар, Р. Ооржак, Р. Ондар, З. Сат болгаш өскелер-даа бедик дүжүттү өстүреринге ажыл-ишчи үлүүн киирип турар.

Бригада кежигүннери бо чылгы часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг байдалга эрттирер дээш ногаа түрериниң интенсивтиг технология-биле ажылдаар кижилерниң мергежилиниң деңнелинге хамаарыштыр тодаргай негелделерни салган.

В. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Ховалыг Борбай-оолович Эрес-оол Кызыл районда дуржулгалыг малчыннарның бирээзи. Ажылынга кызымак хойжу чыл санында бедик көргүзүглерлиг болуп келген. «Тиилелге» совхозтуң хойжуларының ортузунда социалистиг чарыш Улуг Октябрьның чеден чылынга тураскааттынган. Ол чарышка малчын Ховалыг Эрес-оол база тиилекчиге санаткан.

Ооң аалында ам 360 ажыг төрүүр хойлар бар. Хойдан-на хураган алыр деп ол шиитпирлээн. Сөглээн сөзүнүң ёзулуг ээзи болуп, бо хүннерде чүс башка онааштыр 112 хураганны камгалап алган. Чаа төрээн хураганнарны соок кажаага доруктуруп өстүрериниң мурнакчы аргазын чедиишкинниг ажыглап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ тырттырган чуруу.

УЖУРУ АМ-ДАА БИЛДИНМЕС

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозка районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының техниктиг чөвүлелиниң үнүүшкүннүг хуралы болуп эрткен. Хуралга «Коммунизмче орук» совхозта мал оолдаашкынының чаш төлүн камгалап алыры болгаш кышкы байдалының дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Бора-Шай хойжу бригадада бо хүннерде 2000 хире хой төрээн, хураганнарның чүгле 60 хире хуузу камгалап алдынган. Ара салган хойнуң саны 160 ажып турар. Өлген улуг хойнуң болгаш хураганның саны база хөй.

Чаа төрээн хойларның сүдү чок. Хураганын тоттурбас. Чаш хураганнарны эмискиктээри-биле фермадан сүттү ап турар. Ниити бригадага бир хүнде бир тонна сүттү берип келген. Ол безин чедишпес. Сүт-биле кады мандаңнап бээр дээрге далган чок. Автолавкаларда ону сөөртпейн турар. Малчын Борис Донгактың коданында чаш хураганнар хөйү-биле өлген. Ындыг дүвүренчиг байдалдар Кара-оол Куулар, Чечек-оол Түлүштүң коданнарында болуп турары илерээн.

Хар кылын чагганының түңнелинде малчыннар одарны шоолуг ажыглаваан, колдуунда сиген-биле чемгерип турган. Ол хирезинде улуг хойнуң өлүп турарының чылдагааны мынчага чедир тодараттынмаан. Ам бригадада 40 тонна сиген, 18 тонна сула, 16 тонна комбикорм бар. Ол бүгүнү ээ ёзу-биле чарыгдап, чижек-норма ёзугаар малчыннарга үлеп бээри күзенчиг.

Отчёт соонда тус бригаданың бригадири С. О. Шойдак, мал эмчизи М. Д. Сат олар хойжу коданнарга барып, чаш хураганнарның чеже төрүттүнгенин, хораан малдың санын будап, ийи аңгы саннарны көргүзүп, техчөвүлел кежигүннериниң айтырыгларынга соора харылап турган. Ол дээрге оларның кайызының-даа харылап турар бригадазының байдалын билбейн турарының херечизи.

Бир коданга бир хүнде 40 литр сүт чедирген. Хүнде хураганны үш катап эмискиктээри-биле санап көөрге, бир хураганга 200 грамм сүт ижер апаар-дыр, ээзш болур турары билдингир. Ооң-биле канчап үш катап эмискиктээрил? Ужуру болза чаш хураганны чеди хонук иштинде аа сүдү-биле эмзирбес бе?

Бөгүнгү байдалдың дүвүренчиин биле-тура-ла, бригадир болгаш мал эмчизи ооң кандыг-даа түңнел үндүрбейн турары элдеп. Бригадада ниити байдалда бригадир-даа, мал эмчизи-даа билбес болган. Малдың чаш төлүн камгалап алыры-биле кандыг хемчеглерни ап чорударын олар ыттавайн барган.

Хойжу Борис Донгактың коданынга сакманчыладыры-биле малдың чаш төлүн ажаап өстүрер талазы-биле дуржулгазы эвээш беш уругну чоруткан. Хой оолдаашкынының үезинде малчын чаа келген сакманчыларга чаш хураганнарны тударын, канчаар ажаарын, чүнү кылза экил деп чүвени айтып бербээниниң ужурундан хөй хураган өлген. Ол дугайында малчын контрольга албаан. Өлген хураганнарның актызын тургузарын тургускан. Кым буруулуг деп чүве билдинмээн. Малчын кижиниң азы сакманчының буруузу-биле өлген хураганнар мынчага чедир тодараттынмаан.

Хам-Дыт бригадазында байдал оон-даа дүвүренчиг. Малчын Лаа Ондар хөй чылдарда мал ажылынга чораан хирезинде ээ-харыысалга чок болганын бригадир Василий Монгуш чугаалаан. Коданда 300 ажыг хойнуң 200 хирези оолдаан. Өлгени база хөй. Бир, ийи айда өлген чүве чок деп ол айларның отчёдунга малчын илеткеп турган. Бригадир болгаш мал эмчизи аңаа бүзүрээш, отчётту ооң сөзү-биле долдурган. Үш айның отчёдунуң үезинде хураганнар болгаш улуг хой өлгенин малчын дүвүреп чугаалаан. Херек кырында январь-февраль айларда өлген хураганнарны ол чажырган болган. Чээрби ажыг хураганны хөртүк адаандан боду уштап казып эккелген. Совхозтуң улуг мал эмчизи Чинчи Монгушевна Кыргыс чүгле эриг чыткан беш хураганны көрүп четтиккен. Өскези

Дүвүренчиг байдал

доң хевээр. Малчынның коданында 44 хураган болгаш он бир улуг хой өлген. Ара салган хойлар база хөй.

Хар эрип, өлген чаш малдың сеги көстүп эгелээрге малчын ону чажырар ужур чок болурга, хөртүк адаандан казып турганы ол. Лаа Ондар улуг мал эмчизинге хорадап, ажынып турган деп чүве хуралга илерээн.

Коданнарда сакманчыларны четчелеп албаанындан чамдык малчыннар хой оолдаашкынының үезинде ажылынга четтикпейн турар. Малчын Шериг-оол Сарыгларның аалында тос класстың ийи өөреникчилерин сакманчыладып каан. Олары чана берген. Ол малчыннар бергедеп турар. Ам артында бир дугаар төрүүр хой. Төрээн хойларның сүдү чок болганындан хураганнар хорап турар. Харын-даа малчынның хүү инектери төрээни-биле чаш хураганнарны эмискиктээш ооң дузазы-биле улуг когаралга таварышпаан.

Мал эмчизи Херел-оол Ондар аалларга баргаш практиктиг дуза көргүспес, янзы бүрү аарыгларга сылдап алгаш, акт тургузары-биле чөлешкен.

Мал эмчилери болгаш бригадирлер малчыннарның аалдарынга доктаамал барбас Өглерге хонуп, дуза чедирбес, ооң түңнелинде отчёт учётта будалчак болуп турары хуралга тодараттынган.

Районнуң агроүлетпүрүнүң техниктиг чөвүлелиниң кежигүннери малчын бригадаларда бар четпестерни боттары барып, ону хынааның түңнелинде совхозтуң мал ажылында специалистерниң багай ажылдап келгенин хуралга чугаалааннар. Мал эмчилери болгаш бригадирлер аразында сүмелешпес, кайы коданга кым баарыл, чүнү кылырыл деп дугуржулга чок. Малчыннарның чурттап олурар байдалын өөренип көрбес. Бот-боттарындан негелде чок, коргужар.

Бригадирлерде болгаш мал эмчилеринде 15 аътты, 12 ээер, чүгенни совхозтуң дирекциязындан быжыглап каан турбуже, чаңгыс-даа кижи аът мунуп алгаш аалдар кезип, малчын кыштагларга хонуп көрбээн. Малга чиртир чем четчир. Кодан бүрүзүнде сиген, чарба төктүп чыдар. Ол хирезинде малчыннар боттары чалгаа болгаш хөй-хөй хураганнарны өлүрүп тугарлар. Чаш хураганнар сүт ишпейн аштап өлүп турарын РАҮК-түң специалистери түңнелинде чугаалаан.

Малдың чаш төлүн болгаш улуг малды камгалап алыр талазы-биле багай ажылдааны, боттарындан болгаш онаашкан ажылынга харыысалга база негелде чок болганы дээш Хам-Дыт хойжу бригадазының бригадири Василий Монгушту, ында мал эмчизи Херел-оол Ондарны ажылындан хостаан. Совхоз директору Э. Ондарның, улуг мал эмчизи Ч. Кыргыстың, улуг зоотехник М. Ондарның хереэн көөрү-биле районнуң улусчу контроль комитединче шилчиткен.

Бо бүгүнү алгаш көөрге, совхоз удуртулгазының-даа, РАҮК-түң-даа талазындан удуртулга болгаш негелде кончуг кошкак. Эде тургустунмаан деп чүве моон-на илдең. Маңаа бир чижекти киирип болур. «Коммунизмче орук» совхозка РАҮК-түң техниктиг чөвүлелиниң үнүүшкүннүг хуралын апрель 6-да кежээ 17 шакта болур кылдыр неделя бурунгаар чарлаан турган. Бригадирлер болгаш специалистер чыглып келген. Ону эрттирер дээн РАҮК чөвүлелиниң даргазы Ш. С. Куулар кежээкиниң 19 шак 40 минута турда Бора-Шай бригадазындан келдим деп бо-ла буу-хаа халдып келген. Түңнелинде кол зоотехник-биле ийи хойжу бригаданың бригадирлери чок болган. Апрель 6-ның хүнүнде кол зоотехник М. Ондар аарааш келбедим деп агартынган.

РАҮК-түң удуртукчулары боттары кажан эде тургустунарыл? Ооң түңнелинде хуралга чүве чугаалаан эштер ажылын орта билбес, бодундан болгаш өскелерден негелде чогун көргүскен. Боттарының кылыр ужурлуг ажылдарын мынчага чедир билбези хомуданчыг. Кажан эде тургустунарынга безин бо олурган кижи чегенип каар болду.

Эвээш хуралдааш, хөйнү кылыры удуртукчу кижи бүрүзүнден кончуг хамааржыр. Кыштаглаашкынның организас чок болганындан байдал дүвүренчиг болуп артпышаан.

М. ОЛЗЕЙ-ООЛ.

МЕДЭЭЛЕР

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Сергей Бызытпаага удурткан трактор-хову бригадазының тараажылары агротехниканы шыңгыы сагып тургаш, чыл бүрүде чаагай дүжүттү ажаап ап келген. Ооң кежигүннери эрткен чылын 235 гектар тараа шөлүнүң суггарылгазын ийи удаа шынарлыг чоруткаш, тараа культураларының га бүрүзүнден 24 центнер дүжүттү алганнар.

Ол он кижи составтыг бригада бо часка белеткел ажылдарын организастыг чоруткан. Олар Тереӊ-Кежиг, Кызыл-Хадың, Эрги-Буга дестеринде чээрби кубометр дашты төккеннер. Арык-бугаларның уннары аштаттынган. Борбак-Тейниң хову турлаа бүрүн белен. Ында Макар Ондар, Доктугу Сарыглар болгаш өскелер-даа шалыпкын ажылдап турар.

275 гектар тараа шөлүнүң суггарылгазын ийи удаа чоруткаш, га бүрүзүнден 19 центнер дүжүттү ажаап алырын хүлээнип турар.

О. БОРАШ.

САКМАН АРГАЗЫ-БИЛЕ

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозта хой төрүүрү колдуу адакталган. Ниити башка онааштыр 86 хуу хураган камгалап алдынган. Эрткен чылдарга бодаарга бо эки көргүзүг.

Бо чылын Чаңгыс-Теректиң хойжу коданнарынга сакманның арганы ажыглап эгелээни-биле хураганнарга хорамча болбаан. Ынчангаш келир чылын бүгү төрүүр коданнарга сакман аргазын ажыглап эгелээр дээш совхозтуң дирекциязы белеткел ажылдарын кылдырып эгелээн.

Амгы үеде өшкү оолдаашкыны эгелээн. Ниитизи-биле 1086 баш төрүүр өшкүлер бар, оларны 6 коданнарда чарган. Кодан бүгүдезин сакман аргазынче дерип тургускан. Чаа төрээн анайларны чылыг, чырык черге солуштур ажаары-биле чаа клеткаларны кылып белеткээн. Бо хүннерде өшкү коданнарында сиген, көк-сула, дус, концентраттыг чемнерни баш удур чедирген. Төрүүр кодан бүгүдезинде зооветспециалистерни быжыглаан. Дуржулгалыг хойжулар Мокур-оол Куулар, Дадар-оол Сүрүң оларның коданнарында өшкүлер массалыы-биле оолдап эгелээн. Совхозтуң дирекциязы, малдың тускай эртемниглери, ында өшкү кадарчылары чаңгыс-даа анай хоратпас дээш дээштиг хемчеглерни ап турарлар.

А. КАНЧЫЫР.

ЧАРЫШТЫГ АНЫЯКТАР

Хомушку Чүргүй-оол аттыг совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш эде тургустунуп, дүргедээшкиниң угланыышкыны-биле ажылдап турар. Ферма бо чылдың эгезинден бээр бот-орулга-чарылгаже кирген. Бирги кварталда күрүнеге 25 тонна сүт дужаар планын күүседилкен. Саанчылар А. Бадарчы, Б. Билчеймаа, Т. Дагбажыр, А. Довуу, олар хүн нормазын 100—120 хуу күүседип турар.

Фермада Улуг Октябрьның 70 чылынга тураскааттынган социалистиг чарышка бирги черни алыр дээш шупту аныяктар идепкейлиг ажылдап турар. Ында 12 комсомолчу бүрүзү ажылынга эде тургустунуп, күш-ажылга ак сеткилдиг чорууң көргүзүп келген. Чижээ, Розалия Чооду бир инектен сүт саар хүн нормазын бүдүн чартык кылдыр ажыр күүседип турар.

Л. ЧАНМАА.

МУРНАКЧЫ ЧОЛААЧЫ

Чадаананың «Агроүлетпүртранс» автобүдүрүлгезинде Семен Ооржакович Кууларны эш-өөрү хүндүлээр. Ол коллективте мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Аныяк оол КамАЗ-55102 деп кожуглуг машинаның башкарыкчызы. Ону республиканың болгаш Саян дагларының оруктарынга бо-ла көрүп болур.

С. О. Куулар ай, квартал болгаш чыл планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Комсомолчу оол партия кежигүнүнүң кандидадынга кирип алыры-биле белеткенип, ооң Устав болгаш Программазы-биле таныжып, мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш кызымак ажылдап турары өөрүнчүг.

Юбилейлиг чылда 100 кг кывар-чаар материалды болгаш дөрт дугуйну камнап алырын хүлээнген.

О. СЮР-ООЛ.

ҮНЕ ЧОК СӨСТЕН...

Дүн ортузунда телефон коңгулуурунуң үзүк чок даажы мени оттурупкан.

— Экии, кырган, азазы-ла алзып, оттуп келдиң бе! — дээн, барык-ла алгырып чугаалаан, үн мээң мырынай чанымда ышкаш кылдыр сагындырган. Телефоннуң тудазын кулаамдан ырады тудуп алзымза-даа, ооң үнү шуут өткүт, чаңгыланып-ла турган. Уйгум сергевээниинден ол чогум кымыл деп чүвени орта аайын тыппаан мен.

— Мен-дир мен, мен, Волобуев аан. Таныл кагдың бе? Мен, Митька Волобуев, Благовещенскиден долгап тур ышкажым чүл. Бисте даң алып келген! Дүннү өттүр көзер ойнап, коньяк ижип тура хондувус. Уйгу сергедир дээш, сенче долгаар-дыр деп шиитпирледим... Ийи хире неделя шөлээлээр ужурга таварыштым, ынчангаш сеңээ хап чеде бээр дээш, ону дыңнадыр дээш ынчап турарым ол-дур ийин, эш. Билет шуут кармамда. Даарта чеде бээр мен. Биеэде-ле өревисти база аппаар мен. Кежээкиниң чеди шакта аэропортка мана шүве. Өг-бүлеңге байырдан чедир...

Даартазында мен аэропортче-даа барбадым. Барбааным-на эки болган. Чүге дээрге, Митька Волобуевти анаа-ла аазаашкын кылыр, хоозун сөстүг, турум эвес кижи деп шагда-ла билир турган мен.

Ол школага турувуста-ла, «пионержи сөзүм берейн, моон соңгаар ынчанмас мен» — дээш, сөглээн сөзүнге кажан-даа ээ болбас турган кижи. Чижээ, Митька, «ийи» демдекти «үш» кылдыр элерин аазаан хирезинде-ле, сөзүн черле ээлевес турган.

Школа соонда, элээн үе эрткенде, бистер ооң-биле чаңгыс заводка ажылдап турган бис. Чогум-на ол ынчан менден чүс рубль чээп алган чүве. Ол-ла өрезин Митька ам он беш чыл иштинде эгидип шыдаваан, хей черге аазап-ла турар.

Ажыл аайы-биле, албан ужурунда, бис ийиниң оруктарывыс ийи башка барган. Митька дүн ортузунда телефоннап кээрге, ооң чүс рубль өрези-даа сагыжымга кирбейн турган. А чүгле ол ышкаш, Митька ышкаш, ажылын кедизинге чедирбес, анаа-ла аазаашкын кылып чоруур кижилер дугайын ол хүн бодаар ужурга таварышкан мен.

Ол ышкаш, орта ажыл кылбас, хоозун аазаашкын кылыр кижилерге бистер барык хүннүң чыгыы таваржып турар бис — деп, чугаалаар болзумза, ажырбас боор. Ол дугайын солун редакциязынга кээп турар чагаалар-даа херечилеп турар: дүктүг хөректээшти бир ай иштинде даарарын аазаан хирезинде-ле, ону бир чыл болгаш күүсеткен; квартира айтырыын бир дарга ийи неделя иштинде шиитпирлээрин бүзүреткеш, ийи чыл иштинде узамдыктырып келген: Кызылдың дөрткү микрорайонунда беш чыл эгезинде ойбак-дыдык крышаны септеп бээр дээн хирезинде, бажыңның чурттакчылары бөгүнге чедир дамдыны таштар, ванналар-биле доспушаан; Кызыл партизаннар кудумчузунуң чурттакчыларынга чамдык удуртукчуларның суг хандырылгазын экижидер деп аазаанындан бээр каш-даа чыл эрткен, а херек ам-даа бүтпээн...— дээш оон-даа өске хомудалдар улаштыр-улаштыр кээп-ле турар.

Хомудалдыг, шүгүмчүлелдиг чагаалардан оон-даа хөй чижектерни көргүзүп болур. Ынчалза-даа кол чүүл болза, ооң авторлары бодунуң албан-хүлээлгезин орта күүсетпес, хоозун аазаашкыннар кылыр, дүжүметсиг кижилерни, бюрократтарны сойгалап илередирин, харын-даа албан-хүлээлгезинден дүжүрүп, оларны ак сеткилдиг, ажыл-херекчи кижилер-биле солуурун ажы-биле негеп турары болур. Ол черле билдингир. Амгы үеде бөдүүн ажылчындан эгелээш, министрге чедир боттарының ажылын эде тургузары негеттинип турар болгай. Ындыг турбуже, чамдык, ылаңгыя удуртукчу кижилер, эрги чаңчылының аайы-биле аксымнаарын үргүлчүлеп, ажылды чылзып, аазаашкыннар кылырындан адырлып чадап турарлар. А ол дээрге, ниитилелдиң амыдыралында эң-не багай салдарлыг чүүлдер-дир.

Чижээ, ажылчы чоннарның хомудалдарын, чагааларын сайгарарында, кижилерни хүлээп алырында четпестер ам-даа хөй. Ооң-биле черге-лештир үениң негелдезин, амгы байдалды билип турза-даа, ажылдаан хевир көргүзерин оралдажыр, оптуг-кажар аргаларны ажыглаар аазакчыларга болгаш дүжүметсиг кижилерге бо-ла таваржып болур. Ол дугайын база-ла редакцияга кээп турар чагаалар херечилеп турар.

Ындыг удуртукчулар айтырыг тургузуп чеде берген кижини шынап-ла эптиг-ээлдээ-биле ужурашкаш, дораан-на чымчак сандайга олурарынче чалаар. Чамдыкта харын-даа кабинетке таакпылаарын безин сүмелээр чаңчылдыг. Хүлээп алган кижизин топтап дыңнаан хевирлиг боор, чамдыкта чепсүнген айтырыглар-даа салгылаар. Ол хүлээп алганы кижиниң санал-оналдарын хүлээп ап, мактаар болгаш чепсүнер. Байырлажып, холун сунгаш, мынча дигилээр:

— Бодап көөр апаар-дыр бис. Болдунар-ла чүүлдерни кылыр бис. Чогуур кижилер-биле, чижээ, силерниң начальниглер-биле чугаалажыр бис. Бир эвес шыдаар болзуңарза, неделя болгаш кире дүжер силер бе?

Ажы-биле чугаалаарга, ындыг удуртукчулар хомудакчыларны ийи болгаш үш-даа дугаарында хүлээп алырындан чажам дивес, оларны оожургадып, ол-бо черлерже саазыннарны бижип чорудуп, аазаашкыннар кылырынга дыка-ла чаңчыкканнар болгай.

Амгы үеде ажылынга эреңгей, анаа-ла аазаашкыннар кылыр болгаш хоозун чүве чугаалаар кижилерниң аажы-чаңы янзы-бүрү боор турары тодаргай. Ындыг удуртукчулар чүгле ажылдаан хевир көргүзер боордан башка, херек кырында чүнү-даа кылбас, анаа-ла аас эдип, алгырып чоруурлар. Мен бир шак-ла ындыг совхоз директорун көрген мен. Ону такым сүмелеп, ындыг албан дужаалга олуртуп каан чүве ийик, ийи хире чыл эрткенде, ооң «чес-холазы» кестү берген. Ол хей-ле черге хамаарышпас ажыл-херектеринге киржип, өскелерни бужургандырып, айтыышкын берген кижи боол алгаш, алгырып-кышкырып, харын чамдыкта кижилерге хол-даа чеде бээр турган. Ол бүгү дээш ооң дугайын партия райкомунга чугаалажып көрүп турда, директор, ийи кулаан кызыпкаш, шыпшыңна апарган олурган. Ооң адынга бүгү шүгүмчүлелди долузу-биле хүлээп алганын илереткеш, директор чугаазын база-ла аазаашкыннар-биле эгелеп, айыттынган хемчеглерни дес-дараалаштыр адааш, чиигей берген ышкаш, улуг тынган. Ол дараазында чылын база-ла «ынчаар-мынчаар ажылдаар бис, мындыг болурун чөпшээреп көрүңер» — деп, аазаарынга чаңчыккан. Алактың соонда, аңаа бүзүрел оксундурган болгаш, аңаа «ам болзун, аазаашкыннар биске чегел төндүрду» — деп, чугаалаан.

Ооң соонда ооң ат-сураа читкен. Ынчалза-даа элээн болганда, ол база катап индир кырында үнүп келген, аазаашкын кылган турганын таваржып көрген мен. Ындыг кижилер чоннуң «өлбес-читпес» деп чугаалаары ышкаш, бо-ла дешпип үнүп келген турарын билир болгай бис.

Эрткен чылын бир трест удуртукчузунуң кабинединге мындыг чугааны дыңнаан мен:

— Мээң трезим чартык ай иштинде цемент чок туруп келди, дуазалап көрем, Мироныч — деп, ол телефон долгааш, бир-ле кижиден ол диленген. — Ону сөөрткен состав Курган биле Абаканның аразында аза берген боор чадавас, ындыг таварылгалар тургулаан чүве. Ол состав Кызыл-Орда-даа чеде берген чадавас. Ол черлерже бир кижини диледип чорутувус.

Мироныч эргелекчиниң диләэнге дүлей чүве ышкаш, тоомча чок болган. Ооң шын кылганынга соонда бүзүрээн мен. Чүге дээрге, ол эргелекчи база-ла аазаашкын кылыр, кажар кижи болган.

Ол телефон тудазын салып каанда, элээн улгады берген, кижи кирип келди.

Ам болур хуралдың телевилелин шыйып кагдым. Шиитпирлээр чамдык айтырыглар туруп келди ийин, дарга— деп, ол дыңнатты.

— Кандыг ындыг айтырыглар чүвел ол — деп эргелекчи удур айтыргаш, чымчак олбугунче хертейти чыдыпкаш, чугаалады. — Тоорук ышкаш, догдурадыр дайнап каар айтырыглар ыйнаан, тайылбырлап көрем?

— Бирээде — ол бир түвектиг бажыңның дугайы болгай.

— Чүү ындыг бажың чүвел ол?

— Эрткен чылдың май айда дужаарын аазаан бажыңывыс аан!

— Ол сезен квартиралыг бажыңны дараазының беш чылынче шилчиткен болгай бис. Ам чүү болган чүвел?

— Чүү болган деп чүңер боор. Эрткен чылдың кыжынында силер думчуктан хан үндүр-даа болза ажылдап тургаш, май айда дужаар бис — деп, индирден хөрек шаштынып турдуңар чоп?

— Кайнаар-даа шаштынып турган болгай-ла мен. Чүү-даа өскерлип болур болгай.

— Ол бажыңдан бистиң ажылчыннарывыска он ийи квартираны бээр дээн болгай. Оларга ам чүү дээр бис ынчаш?

— Байдал өскерилген-дир — деп чугаалаай-ла бис. Олар ол квартираларын чогуур хуусаазында, азы оон бичии орайтады-даа алгайлар-ла. Байдал өскерилген-дир. Бо хүннерде грамм-даа цемент чок. Ажыл соксаан. Бистиң буруувус эвес. Цементилиг состав Курган биле Абакан аразында читкен.

Ооң соонда эргелекчи бодун агартыр чылдагааннарны санааштың турупкан: бисти тудуг материалдары-биле чедир хандырбайн, шаптыктап турар черлер — бирээде, «Тудуг кезектери» комбинат, ийиде — бүгү транспорт организациялары, үште — бистиң үстүвүсте турар чогуур организациялар ол-дур. Ол ышкаш кадрларның үргүлчү чедишпези, оларның мергежилиниң кудузу? Сеңээ ол бүгү эвээштир бе? Ол чылдагааннар-биле мен кандыг-даа министрни туддуруптар болдур мен ийин!..

Эргелекчиниң чижээнден аазаан аксын уттуптар, алган хүлээлгезин күүсетпес кижилерниң ам-даа барын көрүп турар бис. Ындыг кижилерниң буруузу-биле айның болгаш чылдың-даа хүлээлгелери күүсеттинмейн баары ховар эвес. Ол бүгү берген сөстүң үнезиниң кудулааныңдан, кижилерниң харыысалга чогундан, аңаа чаңчыгыышкындан үндезилеттинип турар. Чогум-на ооң ужурундан «миниип тур мен, эттинерин чөпшээреп көрүңер» дээр совхоз директору-даа багай ажылын чылчылы-биле хандырыкчыларга шамнаар трест эргелекчизи болгаш өске-даа калкароптут, хоозун чулчурукчулар-даа чугааның эгезинде Митька Волобуевке дөмейлежип турарлар. Бо хүннерде пионер-даа, хеп быжыкчызы-даа, совхоз директору-даа, күүском даргазы-даа бөдүүн ажылчындан министрге чедир бүгү-ле кижилер, берген сөзүнге ээ боол, ажыл-херекти чогуур үезинде күүседири — эң шыңгыы негелде болгай.

В. ТИМОФЕЕВ.

ЧУРТТАЛГАНЫҢ ҮНЕЗИ

Кижилер болгаш чылдар

Чолдаксымаар дурт-сынныг, оожум, тоныг кырганы Самагалдай суурнуң кудумчузунга бо-ла көөр бис. Ол дээрге районда хүндүлүг, аныяктарның дагдыныкчызы Иргит Очур-оолович Биче-оол-дур. Ол кадыг-берге үеде төрүттүнгеш, аныяк чылдарын аңгы демиселдиниң үезинде эрттирген. Амгы сайзыраңгай социализмни тургусчур дээш күжүн, дыжын харамнанмайн чораан, чогум-на революсчу сеткил-хөөнге аныяандан дадыккаш, бистиң бөгүнгү чырык чуртталгавысты тургусчурунга үлүг-хуузун киириштирген төлептиглерниң төлептиги.

1913 чыл. Оът-сиген оңуп, аң-мең, мал-маган чаңазын чара семирээн —күстүң хүрү. Бай-Тайганың Кара-Хөлге арат Очур-оолдуң өг-бүлезинге он дугаар оол уруг төрүттүнген. Ынчан Очур-оол ашак ааска өй малдыг, аңнап-меңнеп, ай, бес казып, хөй ажы-төлүн азырап, амыдырап чораан. «Чуртталганың байы. каазы—ажы-төл» — дижип, өле баштыг өгбелер чугаалажыр. Өөрүшкү-биле кады качыгдал хөлеге боол, кижини эдерип чоруур деп бичии Биче-оол кайын эскерер. Ол беш харлыг турда, авазы он ийиги оглун божааш чок апарган. Өртемчейниң үүлезин өртеттинмес, баглаттынмас. Чоок төреллери «өскүзүнден өлбес...» дижип каан.

Биче-оол алды харлыындан эгелээш, хырын тоттуруп аар арга-биле байларның хоюн кадарып, оттулар ыяжын чыып, өлбестиң аргазы-биле өс эдип, чуртталганың соок шуурганынга силгидип эгелээн.

1930 чыл. Тывага национал бижикти нептередип, сумуларга бижик бөлгүмнери тургустунгулаан. Ынчан Иргит Биче-оол ээр дергизинден туттунуп, эр боол өзе-даа берген. Өскүс оолдуң караа чырып, эртем-билигже сундугуп эгелээн. Тутканын салбас, тура-соруккур оол тыва бижикке чыл хире өөренген соонда, номчуп, бижип турар апарган. Ол ам өскелерге үжүк айтып эгелээн.

1931 чыл аңаа уттундурбас. Ол Тываның революстуг намының кежигүнүнге кирип алган. Иргит Биче-оолдуң чаныш-сыныш чок шиитпирлии, ажыл-агыйжызын барымдаалааш, 1932 чылда ону Кара-Хөл сумузунуң даргазынга томуйлаан. Феодалдарның хөй малын хавыргаш, беш бода четпес хөреңгилиг ядыыларга үлеп берип турган. Сумуга бо ажылды Иргит Очур-оолович кол удуртуп, ону башкарып турган. Чаныш-сыныш чок, коргар чүве чок аныяк эрге чон чоргаарланып турган. Кара чажындан хөлечиктеп өскен оолду 1933 чылда Тываның революстуг шериниң хүрээлезинче келдирткен. Ол аңаа улам дадыккан. 1935 чылда Иргит Очур-оолович Биче-оол Москваның КУТВ-че өске өөрү-биле кады өөренип чорупкан.

И. О. Биче-оол эртем-билиг чедип алгаш, төрээн Тывазынче ээп кээрге, ону областың шүүгү секретарынга ажылдадып каан. Чоннуң эртем-билии ам-даа кызыы, угаан-бодалы чырываан үе. Ынчангаш байлар биле ядыыларның аразында удур-дедир демиселдиң түлүк үелери-даа турган. Чамдык ында-даа чок, мыңда-даа чок кижилерниң угаан-бодалын орталандырып, «шын—күштүг, шынар —ачылыг» дээрзин угаадып, оларны өрү көдүрери үениң негелдези турган. Бо ажылга Иргит Очур-оолович беш чыл дургузунда амыр-дыш чок туттуп келген соонда, ону Тес-Хемниң кожуун даргазынга томуйлаан. Ол дээрге дайын чылдары. Бүгү-ле чүвени дайын байдалынга таарыштыр тургускан. Ынчан кожуунга машина-техника бар эвес, бүгү ажылды аът күжү-биле кылыр...

Дайын доозулган соонда коллективизация айтырыы кол черни ээлээн. Кожуунга Иргит Очур-оолович-иниң инициативазы-биле беш колхоз тургустунган...

Иргит Очур-оолович Биче-оол ооң соонда чылдарда партия, совет ажылдарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап, улус ажыл-агыйының хөгжүлдези дээш эвээш эвес үлүг-хуузун киириштирген.

Райкүүском даргазының оралакчызынга, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый болгаш тудуг килдизинге, «Чодураа», Жданов аттыг колхозтарның даргазынга, Берт-Даг, О. Шынаа салбырларының эргелекчизинге, ооң соонда Самагалдай көдээ Совединиң күүском даргазынга ажылдап тургаш, 1973 чылда персоналдыг пенсияже үнзе-даа, аңаа олуруп шыдаваан. Ол 1980 чылга чедир районнуң курархив килдизиниң эргелекчизинге ажылдап келген.

И. О. Биче-оолдуң кызымак күш-ажылын нам, чазак бедии-биле үнелеп көргеш, ону 1942 чылда Тыва Арат Республиканың Күш-ажыл ордени-биле болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Орденнер, медальдар хөрээн каастаан Иргит Очур-оолович аныяк-өскенниң күзенчиг аалчызы. Ооң эрткен оруу дээрге-ле — Тываның эрткен оруу ол.

Чурттаглганың үнези! Допчулаарга, чамбы-диппе чаңгыс удаа чаяттынып төрүттүнген чуртталгазын өргүп чонунуң, өскен чериниң чаартылгазы дээш балалбас исти арттырып. каары бедик үнедир. Хоочун коммунист Иргит Очур-оолович Биче-оолдуң амыдырал-чурттаглгазының ажыл-херээниң үнези чогум-на ында.

Ө. ЧИНМИТ.

Тес-Хем район.

ДЕЛЕГЕЙ МЕДЭЭЛЕРИ

- Калбаа-биле чугаалажып көрбүшаан.
- Чоокку үеде 260 чедер.
- Кандыг-даа барымдаа чок.

ДЕЛГЕМ ОРУКТУ АЖЫТКАН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң социалистиг Чехословакияга чорааның политиктиг улуг ужур-дузазын делегейниң бүгү чурттарында калбаа-биле чугаалажып көрүп турар. Совет удуртукчунуң албанның аян-чоруунуң түңнелдерин бистиң өңнүктеривис бүгү талалыг чүүлдүгзүнүн деткип турар. Ол аян-чоруктуң эки салдарлыг болганын тайбыңның болгаш социал депшилгениң дайзыннары база-ла миннип чугаалаар ужурга таварышкан.

Совет удуртукчунуң Прагага кылган чаа саналдары Европага келир үеде тайбың болгаш айыыл чок чорукту тургузарынга делгем орукту ажыткан деп, делегейниң массалыг информациязының чепсектери демдеглеп турар.

БУДАПЕШТ. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар, ылаңгыя Европада ортумак ыракшылдыг ракеталарны узуткаар талазы-биле Совет Эвилелиниң кылып турар боттуг базымнарын өске чурттарның, ылаңгыя Европа диптe турар чурттарның чазактары деткиир болгаш ооң үлегерин эдерер ужурлуг. Европа чурттарында тургустунган ортумак ыракшылдыг совет болгаш америк ракеталарны узуткаар дугайында тускай дугуржулганы доп-дораан чаргаш, ону боттандырарын Совет Эвилелиниң саналдап турары тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга коңчуг улуг ужур-дузалыг деп, «Непсабадшаг» солун бижээн.

Ооң дараазында оперативтактиктиг ракеталарны узуткаар дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээриниң болгаш ол талазы-биле тодаргай шиитпирни чедип алыры-биле 35 чурттуң даштыкы херектер министрлериниң конференциязын Вена хоорайга чыыдырар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң саналынга өске чурттарның удуртукчулары боттуг деткимчени көргүзер ужурлуг деп, солун улаштыр бижээн.

СОФИЯ. Барыын болгаш чөөн чүктерниң чурттарының аразында боол турар чугаалажыышкыннарны үре-түңнелдиг болдурарының чугулазын база чаа ёзу-биле угаап бодааашкынның чадазынче шилчиирин «Работническо дело» солун онзалап демдеглеп турар. Бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга күш дегээриниң политиказы эвес, а кады ажылдажылганың бот-боттарынга ажыктыг чугаалажыышкыннарының политиказы дузалаар деп, солун бижээн.

БОНН. Оператив-тактиктиг ракеталарны узуткаар талазы-биле ССРЭ-ниң киирип турар саналын Германияның коалистиг чазаа боттуу-биле көрүп турар деп, АРД телепрограмманың тайылбырлакчызы чугаалаан. Германияның Социал-демократтыг партиязының чепсегленишкинин дүжүрер айтырыглар талазы-биле эксперти Э. Бар совет саналдар барыын күрүнелерниң туруштарын тодаргайы-биле өөренип көрбүшаан, Европага тайбың байдалды тургузарынга хамаарышкан саналдарны киирип турар деп медеглээн.

ОТТАВА. Совет Эвилелиниң тайбың саналдары чүгле Европаның эвес, а Соңгу Американың чурттарының хөй нииттизиниң санал-оналынга улуг салдарны чедирип турар. Ядролуг чепсекти дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга Совет Эвилелиниң боттуг түңнелдерни чедип алыр дээш туржуп турарын ук саналдар бадыткаан деп, Тайбыңның канада конгрезиниң президентизи Дж. Морган медеглээн.

СЕССИЯ ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. Суг, минералдыг болгаш энергетика курлавырларын өөренип көөр, шинчилээр болгаш ажылдап кылыр талазы-биле улустар аразының кады ажылдажылгазының айтырыгларын чугаалажып көрген КНО-нуң бойдус курлавырларының талазы-биле комитединиң оңгу сессиязы бодунуң ажылын доосқан.

Сессияның ажылының кол черлериниң бирээзи — бодунуң бойдус курлавырларынга күрүнелерниң бот-тускайлаң эргелериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Хөгжүп орар чурттарның бойдус курлавырларын оорлап болгаш оларның бот-тускайлаң чоруун кошкадып турар транснационал корпорациялар АКШ-тың болгаш барыын чүктүң өске-даа улуг күрүнелериниң төлээлекчилери казып тывар байлактарын ажыглаарынга аныяк күрүнелерниң чазактарының дээштиг контроль тургузар эргезинге чигзиниг тургузарын оралдашканнар.

Барыын чүктүң улуг күрүнелериниң ол шугумунга хөгжүп орар хөй чурттарның болгаш социалистиг күрүнелерниң төлээлекчилери шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген. Барыын чүк чурттарының удурланыышкыны турбуже, бодунуң минерал-чиг эт баазазынга бот-тускайлаң эргени боттандырып чорударынга күрүне бүрүзүнүң үндезин эргелелин бадыткаан резолюцияны ССРЭ-ниң делегациязы киирген болгаш ону комитет хүлээп алган. Бодунуң экономиктиг хөгжүлдезин быжыглаарынга боттарының бойдус курлавырларын хөгжүп орар чурттарның эң-не улуу-биле ажыглаарының чугулазын ол документиде онзалап айыткан.

Резолюцияны чугаалажып көрүп тура, комитеттиң кежигүннери ЭДЧ кежигүннери өске күрүнелер-биле кады Совет Эвилелиниң хамаарышпас экономиканы тургузарынга хөгжүп орар чурттар-биле бодунуң дуржулгазын калбаа-биле солчуп турарын, оларга бойдус курлавырларын шиңгээдип алырынга болгаш деңэргелиг үндезинге үлетпүрнү хөгжүдеринге дузалап турарын демдеглээн.

Сергей БАЙБАКОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

ЧИЛИДЕ БАЙДАЛ

БУЭНОС-АЙРЕС. Оппозистиг организацияларның активчилерин Пиночеттиң ёзу-чурумунуң истеп, сүрүп турарының дугайында медээлер Чилиден кээп турар. Чоокта чаа рим-католик хүрээ-хииттиң баштыңы II Иоанн Павел папаның чуртка аян-чорук кылып турган үезинде «корум-чурум чок чорукту организастааны» деп оларны диктатура кандыг-даа барымдаа чокка буруудадып турар.

Рим папаның аян-чоруу диктатурага удур күчүлүг хөделиишкиннериниң үезинде болган, ону шаажылакчылар каржы-дошкуну-биле базып турган деп мурнунда дыңнадып турган. II Иоанн Павел папаның аян-чоруунуң үезинде найысылалдың О'Хиггинс аттыг парыгынга шагдаа чериниң агентилери месилдежиишкинни чоңгээлеп үндүрген. Аңаа эрге-чагыргалар «марксисчилерни» буруудадырынга далашкан. Папа чурттан чүгле үнгениниң соонда, Сантьягога патриоттарны тудуп, хоругдап эгелээн. Эрге-чагырганың аайында турар парлалга Чилиниң чөөн үзелдиг партияларынга өжээнниг халдаашкыннарның кампаниязын эгелей берген.

Национал паркка эныяктар-биле II Иоанн Павелдиң ужуражыышкынын организастап чорударын харылап турган Хуан Перетиакович дээр католик ламага кеземче көргүскен. Ооң белеткеп алганы аныяк чили оолдар баш удур бадылап каан тезистер-биле эвес, а чурттуң ёзулуг трагедиязының дугайын, массалыг ажыл чок чорук, чурттакчы чоннуң хөй кезиин хазра туткан ядараңгай болгаш аш дугайын чугаалап турганы дээш ону хүрээ-хииткелеп турган албан-дужаалындан дүжүрген.

Олег КОЛЕСНИКОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

АРГЕНТИНАДА ҮЙМЭЭН

БУЭНОС-АЙРЕС, (СЭТА). Аргентинаның дээди дужаалдыг бөлүк офицерлери күрүне эргилдезин кылыр соругла-биле үймээн үндүргеш, туттурган. Он дөрткү агаар-десант полугунуң офицерлери эрге-чагыргага дүжүп бергеннер. Оларның удуртукчузу майор чораан Э. Баррейро дезе берген. Амгы үеде үймээнчилерниң өске бөлүктерин узуткаары дооступ турар.

Чурттуң конституциязын ёзугаар соңгуткан чазаанга удурланган контрреволюсчуларны миллион-миллион кижилер буруу шаап турар. Демократтыг чорудулгаларны камгалаарынга тураскааткан чыскаалдар Аргентинаның найысылалынга болгаш өске-даа хоорайларга болуп эрткилээн.

Социализм чурттарында

БИЧИИ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЛАР

ГАВАНА. (СЭТА). Чурттуң электри энергиязынга негелде-хереглелдерин чүгле улуг электростанциялар хандырып шыдаар ужурлуг бе деп айтырыгны Кубаның эртемденнери болгаш инженерлери бир янзы шиитпирлеп турар. Эвээш өртек-үнелиг бичии хемчээлдиг электри станцияларын тудуп тургаш, бүдүрүлгеге болгаш чурттакчы чонга херектиг электри энергиязын хөйү-биле бүдүрүп болурун практика көргүскен. Ындыг станцияларны мини-электростанциялар деп адап турар.

Оларны чурттуң кыдыг-кызыгаар черлеринде хөйү-биле тудуп турар. Оларның бүдүрген энергиязын тараачыннар, школа, эмнелге черлери, үүрмек бүдүрүлгелер ажыглаар. Чижээлээрге, Сьерра-Маэстра, Сьерра-Кристаль, Эскамбрай, Сьерра-де-Лос-Органос дээр даглыг районнарда ындыг станцияларны хөйнү туткан.

Оларны колдуунда суг күжү-биле ажылдаар кылдыр тудуп турар, ынчангаш оларны тударынга-даа, ажыглаарынга-даа хөй чарыгдалдар үнмес.

Ындыг станция туткан черлерде көдээ суурларның социал-культура амыдыралы экижээн, аныяктарның хоорай черлерже ажылдап чоруру эвээжээн.

Амгы үеде Кубанда 37 ындыг станцияларны туткан. Чоокку келир үеде оларның саны 260 чедер деп специалистер санап турар.

ПОЛИТБЮРОНУҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. СЭТА). Польша болгаш совет бүдүрүлгелерниң дорт кады ажылдажылгазының дугайында айтырыгны Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунга чугаалажып көрген. Польшаның Экономиказында боол турар чаартылгаларның үезинде 150 үлетпүр бүдүрүлгелериниң, 100 эртем төптериниң болгаш кайы-даа таладан 50—50 дээди өөредилге черлериниң кады дорт ажылдажылганы эгелээнин хуралдың дугайында дыңнадыгда бижээн. Амгы үеде 5 совет болгаш польша бүдүрүлге дорт кады ажылдажылганы эгелээриниге белеткенип турар.

Ындыг болзажок дорт кады ажылдажылга талазы-биле кылдынып турар ажылдарның хемчээлиниң болгаш үе-хуусааларының болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле амгы үениң негелделерин хандырбайн турарын хуралдан демдеглээн. Чижээлээрге, бүдүрүлгелер аразынга дорт харылзаа тургузаар дугайында айтырыг үр үениң дургузунда шиитпирлеттинип турар.

Дорт кады ажылдажылга болгаш харылзаалар Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хемчээлинге бүдүрүлгениң делегей специализастаашкынын болгаш концентрастаашкынын боттандырарынга улуг перспективаны тургузуп турар. Техниктиг айтырыгларны ийи болгаш оон-даа хөй чурттарның аразынга сүмележип тургаш, бир демниг шиитпирлээри техниктиг депшилгени дүргедедиринге улуг рольдуг деп демдеглээн.

ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

БУДАПЕШТ. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының нийти физика институдунуң болгаш Венгрияның Эртемнер академиязының физиктиг шинчилелдер институдунуң удуртукчуларының аразында дугуржулгага ат салган. Ол дугуржулгада лазер тургузарынга совет болгаш венгр эртемденнериниң болгаш специалистерниң кады ажылдажылгазын ханылады баш удур көрдүнген.

Дугурушканың ёзугаар Будапештиге амгы үениң эң-не бедик негелделеринге дүгжүп турар лазер техниказын кылыр талазы-биле советвенгр эртем-техниктиг коллектив ажылдап эгелээр. Чаа лазер херекселдерни хамыктың мурнунда янзы-бүрү материалдарны болбаазырадып кылырынга болгаш медицинага ажыглаарын планнап турар.

(СЭТА).

Израиль эжелекчилериниң ылгай көрүүшкүнүг политиказының түңнелинде чарылган палестин өг-бүлелериниң база катап чаңгыс черге каттыжып чурттаарын Иерусалимге болган чыскаалдың киржикчилери негээн. Израильдиң премьер-министриниң турар черинге таңнылдап тургускан чыскаалганнар Иордан хемниң Барыын эриинден болгаш Газа секторундан хоойлу-дүрүмге удур үндүр шөлүткен палестиннерниң төрээн чуртунче дедир ээп келирин чөпшээрээрин негээннер. Тель-Авивтиң кем-буруулуг үүлгедиглериниң түңнелинде муң-муң палестин өг-бүлелер бот-боттарындан аңгы чурттап турар деп, олар медеглээннер.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

АФП —СЭТА-ның телефотозу.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

НЬЮ-ЙОРК. Эжелеттирген араб девискээрлерде Израиль «демир чудурук» политиказын улам күштелдирип турар Ол дугайын КНО-нуң чиңгине секретары Хавьер Перес де Куэльяруга Палестинаның хостаарының организациязының КНО-нуң чанында доктаамал хайгааракчызының чагаазында дыңнадып турар. КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң документизи кылдыр ында тараткан ол документиде Израиль кара бажыңнарда хилиичектенип турар 4 муң палестиннерни деткээн бүгү-нииити ажыл соксадыышкынның киржикчилеринге эжелекчи эрге-чагыргалар каржы-дошкун истеп сүрүүшкүннерни чоруткан. Боо-чепсек чок палестиннерге удур боо-чепсекти болгаш карак чажы төгүлдүрер газты ажыглаан, оларның аразында өлүрткеннер база бар.

ТОКИО. Чер-чер эрге-чагыргаларының органнарынга соңгулдаларга чагырыкчы либерал-демократтыг партияның чедимче чок болганындан хамаан чокка япон чазак үндүрүг политиказындан ойталавайн турар. Садыг үндүрүүн киирер дугайында парламентиге киирген хоойлу төлевилелин дедир кыйгыртырынга арганы премьер-министр Ясухиро Накасонэ хүлээп албаан. Чурттуң хоойлу үндүрер дээди органынга чүве чугаалап тура, ол хоойлу төлевилелин ам болур парламент сессиязынга чугаалажып көрген турар ужурлуг деп бадыткаан. Садыг операцияларынга 5 хуу каайлы онаары чуртта өртектерниң өзүлдезинге чедирер. Ындыг бо ганда Японияның чурттакчы чонунуң калбак кезектери аңаа удурланып турар.

БОГОТА. Чурттуң көдээ районнарынга өөредилгени хөгжүдерииниң планын Колумбияның чазаа ажылдап кылган. Ында школаларны тударын калбартырын болгаш башкыларның санын көвүдедирин, өөредилге херекселдерин садып алырынга көдээниң өөредилге черлеринге күрүнеден дузаламчы көргүзерин улгаттырарын, тараачыннар уругларынга башкылаарының методиказын сайзыраңгайжыдарын баш удур көрген. 4 чылда боттандырып чорудары баш удур көрдүнген ол планга чарыгдаары-биле 13 миллиард колумбий песону (56 миллион ажыг долларны) үндүрүп турар. Ол план чазак программазының планының бир кезээ болур.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИ ШЫЛАТПАЙН

Улусчу чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел фестивалы чоруп тур

Кызыл районнуң кодээ артистери черле бодамчалыг белеткенген. «Октябрь» деп хореографтыг көргүзүг жюри кежигүннериниң хөй кезииниң үнелелин ап шыдаваза-даа, бодунуң идейлиг утка-шынары онзагай, мооң мурнунда районнарның репертуарындан черле ылгалып турар. «Тематиканы чедир күүседип шыдаваан» деп организастыг комитеттиң кежигүннериниң чамдызы түңнел үндүрген. Ук номерниң композициязы ооң тургузукчуларының сюжеттиг бодалдарын илередип шыдаан-даа ышкаш. Чүгле чаңгыс шак бердинген болганда, номер бүрүзүнге артык чүүлдер черле турбас. Хөй кижи киржикчилиг таңцы ансамблиниң киржикчилериниң шимчээшкин база арын-шырайындан бедик идейлыг чогаалды Мара Чигдеи, Алевтина Шульга, Мария Түлүш олар шын шилип алган. Болум хуумда Кызыл районнуң бот-тывынгыр артистериниң концертиниң ажыткан номер ханы утказыг, чараш-тыр деп санаар мен. Ийе харын, мында чараш деп чугааладым. Жюри кежигүннеринде профессионал мергежилдиг эштер олуруп турар болганда, бодумнуң бодалдарымны бирги черже идип үндүрер сорулга салбадым. Негелде шыңгыы болуру — талантыларның моон соңгаар сайзыраарынга улуг дуза. Ындыг-даа болза шылгалданы тудуп турарлар кодээниң бот-тывынгыр артистери деп чүүлдү утпаалынар.

Кур-Чер ортумак школазының башкыларының дараазында күүседиглери көрүкчүлерниң улуг үнелелин алган. Революция болгаш хамаатылдайын үезиниң шоодуглуг кожаңнарын дөрт кыс багай эвес күүсеткен. Юмор, сатираның элементилери долузу-биле сиңген кожаңнар шимчээшкинниг болгаш аңгы-аңгы кылдыр дыңналган. Ол күүседигни жюри кежигүннери база-ла үнелевейн барганы элдептиг.

Кызыл районунда мактадыг номерлер хөй. Чижээ, ниити ырларны хөй үннерге тургускан. «Аңчы арат», «Партияны алдаржыдаал», «Найырал дугайында ода» деп ырларны 1-ги Бүгү-эвилел фестивалының лауреады Валентина Донгак чогаадыкчы ёзу-биле тургускан. Ыланңгыя «Аңчы аратты» бот-тывынгыр композитор Юрий Сундуй аңчылар чурту —тайга чериниң өңү костүп келир кылдыр хөйнүң күүселдезинге таарыштырган.

Кызылчылар фольклор күүселдезин база утпааннар. Чер-черден каргыраа, сыгыт, хөөмей күүседир талантылыгларны илередип, оларны бир янзы тургузарын база кызытканнар. Маңаа Шамбалыг биле Күнгүртүг кодээ Культура бажыңнарының хөөмей, сыгытчылары аразында кожаңнажыр сагыштыг үнүп келдилер. Мында онзагай чүүлдер черле чок. Каргыраа жанрын мырыңай билбес. Шаанда тываларның аразынга хову каргыраазы кончуг нептереңгей болгаш үнелиг чораан. Узун, суук аялга-биле каргыраалап, чорук кижизиниң сагыш-сеткили күүселделен тайылбыр чокка-ла костүп келир. Борбаңнадып каргыраалаарын база бир өске жанрга киирип турган. А мында кандыг болганыл? Баштай ийи күүседикчи костүп кээп, шыңарының багайы аажок кылдыр, дыңнакчының кандыг-даа сагыш-сеткилин хайындырбас үнибиле биче када ыда кааптылар. Оон ыңай биеэги-ле «Сыын-мыйгак турлаа...» чуртун алап ырлашпышаан сыгыртылар.

Сыгытчыларның ук ансамблиниң киржикчилерин талант чок дивейн тур мен. Хамык ужур — ында белеткел дыка кошкак. Улуг көрүлдеге киржип келген-дир. Сыгытчыларның сөзүн, аялгазын таарыштырып албаан. Сыгыртыптар салым бар-даа болза, ону сагыш-хөөнге чагыртып, чараш аялга, сөс тып шыдаваан. Фольклор күүселдезиниң бажы-ла бар болганда дээш, бо чиг номерни мактаар хөөннер тургулады. Композитор Солаан Базыр-оолдуң удурткан бызаанчы, дошпулуурга үдеттирип, культураның хоочун ажылдакчызы Опал Шулуунуң «Кайгамчыктыг совет чуртум» деп ырыны күүсеткени ансамбльдиң аянын шору каастапкан.

Кызылчыларның көргүскен концерттериндеи найыралдың хөөннери долузу-биле куттулган. Ыры, таңцы болгаш өске-даа күүседиглерде ындыг идея бар. Ынчангаш концерттиң тургузукчулары ооң политиктиг утка-шынарынче кичээнгейни боламчалыг углаидырган. Чүгле эки талаларын чугаалаар болза, мында мактанкы дег чүүлдер эвээш эвес. Ынчалза-даа көрүкчүлер биле жюри кежигүннериниң аразында удурланышкак бодалдар илереттинген. Кур-Чер Культура бажыңының чанында ыры-хөгжүм ансамбли «Ээледип каттан-на мен» деп ырыны күүсеткен. Ук номерни «Аян» ансамблинге бо-ла дыңнай бээр бис. Профессионал артистерни бакка-сокка өттүнерге, дооратан көөрге, чаржынчыы аажок.

Бии-Хемниң кодээ культура ажылдакчыларының концерти «Октябрьның чурту — Ала-чуртка алдар!» деп композицияны Туранның № 1 школазының башкылар коллективи билдилиг көргүскен. Черле ук районда база эки номерлерни демдеглээри чугула. Чижээ, төп Культура бажыңында үрер хөгжүм, «Делгемнер» деп ыры-хөгжүмнүг ансамбль, «Ховунуң хады» деп аныяктар таңцызы өскелерден ылгалдыг. Ол ышкаш культура ажылдакчызы Мира Ондарның ырлаары, «Кызыл тараачын» совхозта ажылчын Алёна Солощенконуң ээлгир шимчээшкинниг гимнастиказы көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алган.

Бии-Хем районнуң артистериниң көрүлдеге белеткели арай кошкак болганы өске номерлерден илдеи. «Ээрбек» совхозтуң хойжузу Виктор Ондар хөөмейлээр талантылыг. Ук эш-биле эки ажылдап, хөөмейлээриниң стилин сайзыратпаан. Ол база-ла мооң мурнунда бистиң дыңнап мага ханган аялгаларны бадырып, хөөмей аянындан сыгытче дыка бергедээшкинниг шилчип ап олурган. Оон ыңай фольклор бөлүүнде дошпулуур, ийи чадаганның үннери аңгы-аңгы. Дүргенчугаа, өшкү чучуулаары, хой тоопталаарын кандыг-даа чылдагаан чок черге, хеп-ле хенертен эгелей бээрге, ук жанрның тургузуунга дүүшпейн барган.

Районнуң концерт программазын чаңгыс угланыышкынныг кылдыр тургузары болдунмаан. Коллектив бүрүзү болунуң дужунда-ла белеткенип турган хире. Ойнакчыларның сценага үнерде идик-хевн эки, багайлыг. Артыкы кежегени чамдык күүседиглер үезинде диафильмнер-биле каастап турганы концерт репертуарынга немелде күш болуп шыдаваан. Оон ыңай «Делгемнер» деп ансамбль дижик. Оон үделгезин ажыглап, алдан чылдарда фестивальдарга ырлап чораан Сергей Донгак, уран чүүлдүң хоочуну Владимир Сымчаан-оол оларның киржилгези-биле тергиин номерлерни үндүрүп ап болур турган ийик.

Артистерниң кол үнелекчилери, шылгакчылары — көрүкчүлер. Кайы күүселдеге адыш часкаашкыннары дингмиреп турганыл, ук номер көрүкчүнүң эстетиктиг таалалын чаалап алганы ол. Кымнарга ындыг шаңналдарны удаа-дараа берип турганын киржикчилер боттары билир. Бо удаада Кызыл районнуң бот-тывынгыр артистери көрүкчүлерге өөрүнчүг белектерни хөйнү бараалгаткан. Ыланңгыя Чербинниң дузалал школазында башкы Вера Ондар «Айлаң кужумнуң» чаа аялгазын болунуу-биле күүсеткенинге көрүкчүлер таарышкан. Черле бо ыраажының арыг үнүг күүселделерин моон-даа соңгаар дыңнаары күзенчиг.

Дараазында дыштаныр хүннерде дөрт коллектив ойнаар болгаш ниити түңнелди үндүрер. Олар Кызыл биле Бии-Хем районнар ышкаш, ховар-ла дээн хөөн-биле чиг, эчизинге чедир ажылдаваан номерлер-биле көрүкчүлерни шылады бербестер боор.

Э. ДОНГАК.

ЧУРУКТАРДА: концертт ерден көргүзүглер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ

21. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — Улуг Октябрьның 70 чылынга. В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары. Хөй серияның телефильм. «1870 — 1887 чылдар. Симбирскиниң трилогиязы». 1-ги фильм. «Дириглерни кыйгырдым. 2-ги фильм. «Төрүттүнген бажыңым». 10.15 — 10.20 — Медээлер. 16.00 — Медээлер. 16.15 — Авамның школазы. 16.45— «Чүүден болгаш чүге». Уругларга дамчыдылга. 17.20 — «Чараш хапта чүү барыл?» Буржуаз «массалыг» культура дугайында. 17.50 — «Таллинниң музыкалыг чурумалдары». Ф. Шуберт — «Төнмээн симфония». 18.25 — «Бо хүннериң почтазы». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «КОАПП». Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 19.10 — «Эртем болгаш амыдырал». Чаартыкчылар болгаш консерваторлар. 20.00 — Улуг Октябрьның 70 чылынга. В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары. Хөй серияның телефильм. «1870 — 1887 чылдар. Симбирскиниң трилогиязы». 2-ги фильм. — «Төрүттүнген бажыңым». 21.00 — «Үе». 21.35 — Хоккей. Делегей чемпионады. Швеция биле ЧССР-ниң шилилдек командалары ойнаар. 23.35 — 00.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильмнерниң баштайгы көргүзүү. 8.35; 9.35 — Бойдус эртеми. 2 класс. Часкы аалчылар. 8.55 — «Бо бичии улуг делегей». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.05; 13.45— Француз дыл. 9.55 — «Музейде дамды». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.05 — —ОПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Каасталга-дузалал уран чүүлү. 10.25 — «Кристаллдар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 11.40 — Информатиканың болгаш саналга техниказының үндезиннери. 9 класс. ЭСМ-ге бодалгаларны бодаарының чадалары. 11.05 — Орус чугаа. 12.10 — «Матвеевтиң өөрүшкүзү». Уран-чечен фильм. 14.15 — Медээлер. 14.20 — Революсчу плакат. 14.50 — 15.35 — А. Т. Твардовский — «Делгемнерниң артында делгемнер». 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.30 — «Реформаның оруктарында». Ортумак ниити билиг школазының Уставының төлевилелин чугаалажып тур бис. 19.00 — «Азия төвү». Үндүрүлгеде: Медээлер. «Ажыктыы болгаш шынарлыы дээш». Күрүне хайгааралының лабораториязының инженери Т. В. Давыденконуң тайылбыры. 19.20 — «Ленинниң ады-биле». В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. 19.45 — Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Үш адыг». Ойнаарактар шиизи. 20.45— Ш. Чалаев-Квартет. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.50 —Ужуралдыг фильм экраны. «Арт кырынга боолавас».

22. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15— Харылаңар, горнистер! 9.00 — Улуг Октябрьның 70 чылынга. В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары. Хөй серияның телефильм. «1870 — 1887 чылдар Симбирскиниң трилогиязы». 2-ги фильм. — «Төрүттүнген бажыңым». 10.00 — «Бүзүренчиг-даа болза, элдептиг». 11.00 — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Климов ойнаар (скрипка). 11.30 — 11.35 — Медээлер. 16.00 — Медээлер. 16.15 — Баскетбол дорпчулалы. 17.00 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Феоктистовтуң концерти. 17.45 — «Кижи болгаш компьютер». Док телефильм. 18.00 — Хоккей. Делегей чемпионады. ЧССР биле ССРЭ-ниң шилилдек командалары ойнаар. Австриядан дамчыдылга. Чапсарда (18.00)—Бөгүн делегейде. 20.15 — Лениниден өөренир. 20.45 — Ф. Маслов. Ленин дугайында поэма. 20.55 — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 117 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг хурал болгаш концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — «Үе». 00.15 — 01.55 — Бут бөмбүү. Европа чемпионнарының кубогу. Чартык түңнел. «Динамо» (Киев) — «Порто» (Португалия).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Хөгжүлде». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 8.35; 9.35 — География. 7 класс. ССРЭ-де бойдустуң камгалалы. 9.05; 13.05 — Немец дыл. «Назы четкениниң ГДР-ге байырлалы». 10.05 — Улурланышкынның болгаш демиселдиң ырлары. 10.35; 11.35 — Төөгү. 9 класс. Коллективизацияже угланыышкын. 11.05 — Совет чогаалчылар В. И. Ленинниң дугайында. М. Прилежаеваның чугаазы. 12.05 — «Үзел». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.35; 13.35 — Физика. 9 класс. Газтарда болгаш вакуумда электри тогу. 14.05 — Медээлер. 14.10 — 15.25 — Драматургия болгаш театр. Амгы сценада күш-ажылчы кижиниң овур-хевири. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Он чеди чылдың июль айы». Телефильм. 18.35 — «Улусчу чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел фестивалы чоруп тур». Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң оюн көргүзүү. 19.15 — «Азия төвү». Үндүрүлгеде: Медээлер. «Шериг-патриотчу кижизидилгениң чугула айтырыгларының дугайында». «Час-87». 19.35 — Делегей байдалының дугайында беседа. Африкада политиктиг байдал. СЭКП обкомунуң лектору А. Б. Юмбуу беседаны чорудар. 19.45 — Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мазай кырган-ачай болгаш койгуннар». Мультфильм. 20.15 — «Бодүүн чараш кыс». Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.35 — Москва. Консерваторияның улуг залы. Ф. Шопенниң музыказының арыннары. Төнгенде — «Үе». 22.50 — 00.20 — «Бир дугаар хүн». Уран-чечен фильм.

23. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — Могилев областа Я. Свердлов аттыг колхозтуң даргазы А. П. Герасимовтуң школачылар-биле ужуражышкыны. 9.00 Улуг Октябрьның 70 чылынга. В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары. Хөй серияның телефильм. 1870 — 1887 чылдар. Симбирскиниң трилогиязы». 3-кү фильм. — «Аар-берге үелер». 10.00 — «Мен бо черге төрүттүнген мен». Совет ыр концерти. 10.20 — Совет эртемденнерниң чаа ажылдарының дугайында. Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.50 — 10.55 —Медээлер. 16.00 — Медээлер. 16.15 — «Мятаның чыды сиңген дүштер». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.25 — «...Он алды харга чедир болгаш оон улуг назы». 17.15 — Орус чугаа. 17.45 — Москва чоогунда Ленинниң черлери-биле. 18.15 — «Сөглээн сөс — кертен ыяш». Херек кырында бот-эргелелдиң идеяларын боттандырарынга дузалап турар «Компас» деп эргелел системазы. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — «Оттуг дээрбекте». Док. фильм. 19.15 — А. И. Ульянова-Елизарованың музей-бажыңында концерт. 20.00 —Улуг Октябрьның 70 чылынга. В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары. Хөй серияның телефильм. «1870 — 1887 чылдар. Симбирскиниң трилогиязы». 3-кү фильм — «Аар-берге үелер». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Хоорай темаларынга чурумалдар». Док. фильм. 21.45 — 00.05— Хоккей. Делегей чемпионады. ССРЭ биле Финляндияның шилилдек командалары ойнаар. Австриядан дамчыдылга. Чапсарда (23.05) — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Сезонунуң доозулганы». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 8.35; 9.35 — Ниити биология. 10 класс. Чаа үнүштерни канчаар өстүрерил. 9.05; 13.05 — Испан дыл. Кубаның ритмнери. 10.05 — ОПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини. 10.45; 11.40 — Зоология. 7 класс. Ч. Дарвинниң эволюция теориязы. 11.10 — Бистиң садывыс. 12.05 — С. Т. Аксаков. Бойдус дугайында рассказтар. 12.35; 13.35 — Физика. 8 класс. Механика болгаш бүдүрүлгениң механизастаары. 14.05 — Медээлер. 14.19 — Экран — башкыга. Бойдус-биле таныжылга. 1 класс. «Бис чаңгыс чуртта чурттап турар бис». 14.30—13.25 — Башкыга — музыка кичээли. 3 класс.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Үе-черге». Аныяктарга дамчыдылга. ВЛКСМ-ниң XX съездизиниң делегаттары-биле парлалга конференциязы. 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Кызыл телестудиязының почтазы». —«Бистиң хоорайывыс — бистиң бажыңывыс». Телекөрүкчүлерниң хедүрген айтырыглары. «Юристиң консультациязы». Журналистиң тайылбыры. «Чугаалап бериксеп тур мен...» 19.30 — «Азия төвү». Үндүрүлгеде: Медээлер. «Социал программа боттаныышкында». «Кыштаглаашкынны чедиишкинниг доозар». 19.50 — Медээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.20 — Винницы хоорайның «Кобзари» аас чогаал ансамблиниң оюн көргүзүү. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.55 — Даштыкы фильм экраны. «Хоозун бодал». (РСР).

24. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00— Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30— «Үе». 8.15 — «Коломнаже аян-чорук». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35 — ССРЭ-ниң КҮУТ-туң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 8.55 —«Чүүден болгаш чүге». Уругларга дамчыдылга. 9.25 —Улуг Октябрьның 70 чылынга. В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары. Хөй серияның телефильм. «1870—1887 чылдар. Симбирскиниң трилогиязы». 3-кү фильм. — «Аар-берге үелер!». 10.25 —Л. В. Бетховен. № 3 симфония. («Маадырлыг»). 11.15—11.20 —Медээлер. 16.00 — Медээлер. 16.15 —С. Михалковтуң маадырлары экранда. Мультфильмнер: «Стёпа акый — милиционер», «Уругларга болгаш бичиилерге тоол», «Боттарыңар буруулуг силер», «Михалковтуң баснялары». 17.15 —«Булактар». Коломенскоеге аас чогаал байырлалы. 17.45—Бот-бодунга бүзүрээринге өөренир. Парлалганың Медээлер Агентилелинге барыын Европаның болгаш совет хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң ужуражышкынының дугайында. 18.20 — «Ынак Төрээн чуртум. Фотоконкурс. 18.25 — «Бис 140 миллион бис». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1987 чылдың февральда болган профэвилелдерниң XVIII съездизиниң дугайында. 19.15 — Бөгүн делегейде. 19.30 — Останкинонуң Концерт студиязынга Одесса хоорайның № 2 ОПТУ-нуң физика башкызы Н. Н. Палтышев-биле ужуражылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Кометалар шупту өшпес». Уран-чечен фильм. 22.45 — «Планетаның ритмнери». Даштыкы эстрада артистериниң концерти. 23.40 — 00.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 8.35 — В. Маяковский. «Эки-дир». Шүлүглел. 9.35— 13.35 — Англи дыл. «XVI чүс чылче аян-чорук». 10.05 — ОПТУ сургуулдарынга. Обществоведение. СЭКП-ниң XXVII съездиниң. Социалистиг демократияны хөгжүдеринин, улустарның социалистиг бот-эргелелин ханыладыр дугайында. 10.35 —11.40—Музыка. 3 класс. В. И. Ленинниң амыдыралында музыка. 11.05 — С. Орловтуң поэзиязы. 12.10 — «Бир дугаар хүн». Уран-чечен фильм. 14.05 — Медээлер. 14.10 — Экран — башкыга. Бойдус эртеми. 4 класс. Кургаг черниң үнүштериниң болгаш дириг амытаннарының хөй хевирлии. 14.30 —15.30 —Драматургия болгаш театр. А. П. Чехов — «Үш угбашкы». 15.30 — 16.00 — Төөгүнүң арыннары. «Эльбага берген даңгырак». 17.50 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Кызыл хоорайның школачыларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезиниң түңнел концерти. 18.50 — Уругларга фильм. 18.55 —«Азия төвү». Үндүрүлгеде: Медээлер. «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели. «Соңгуулдаларга уткуштур». 19.15 —Медээлер. 19.25 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — Хоккей. Делегей чемпионады. Швеция биле Канаданың шилилдек командалары ойнаар. Австриядан дамчыдылга. Чапсарда (20.05) — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дидим болуру белен бе?». Мультфильм. 21.00 —«Үе». 21.35 —Г. Малер. Чер кезип чоруур мастер дузалакчызының ырлары. Ыр бөлүү. 22.00—00.30 — Хоккей. Делегей чемпионады. Финляндия биле Швецияның шилилдек командалары ойнаар.

25. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 —АБВГДейжигеш. 8.45 —«Чаш чорааны дүшке кирер». Фильм-концерт. 9.15 — Москваның фотомастери В. Е. Гиппенрейтерниң ажылдарының дугайында. 10.00 —«Эш ыр». Бүгү-эвилелдиң телеконкуруз. 10.55 —«Эрги шактар». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. (ВУР). 11.20 — Кижи болгаш хоойлу. «Хуузунда күш-ажылчы ажыл-чорудулга дугайында» ССРЭ-ниң хоойлузунуң күштүг болуруңга хамаарышпыр министерстволарның, ведомстволарның, чер-чер Советтериниң белеткелиниң дугайында. 12.05 — Улуг Октябрьның оюнга. Төөгүнүң өшпес одуруглары. «Сээң бажыңың сеңээ эргим болза». Документал-публицистиг фильм. 13.45 —«Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге». «Узбекистанның хоорай транспортунуң хөгжүлдезиниң дугайында. 14.15 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Улусчу чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел фестивалы. Фестивальдың кыйгырыглары. 15.30 — «Чернобыль: үениң ийи өңү». Док. телефильм. 16.20 — Дириг амытаннар дугайында». 17.20 —Ооң ырларының Сибирьде адрестери». Док. телефильм. 17.50 —Хоккей. Делегей чемпионады. Канада биле ССРЭ-ниң шилилдек командалары ойнаар. 19.50 — «Хамелеоннуң оюну». Ж. П. Спарттың шиизинге уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Чүгле шын». 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35— «Хамелеоннуң оюну». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 22.40 — Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 23.40 —23. 55 —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.40 — Ритмниг гимнастика. 9.10 —«Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.40 —«Арт кырынга атпас». Уран-чечен телефильм. 10.50 —Э. Шоссон. Концерт. 11.10 —Бистиң садывыс. 11.40 — Казах ССР-ниң улустуң артизи Р. Рымбаева ырлаар. 12.25 —Спортчу гимнастика. ССРЭ-ниң чемпионады. 13.10 — Молдавияның телестудиязының программазы. 13.55 —«Рояльга ыт кылаштап чораан. Уран-чечен фильм. 15.00 — Реклама. 15.05 —Аныяктарга музыкалыг дамчыдылга. 17.10 — «Революцияның шүлүглелдери». И. Сельвинский — «Улялаевщина». Фильм-концерт. 17.55 —«Тео Адам чалап тур». ГДР-ниң телевидениезиниң дамчыдылгазы. 19.15 — Могилев областың Я. М. Свердлов аттыг колхозунуң даргазы А. П. Герасимовтуң школачылар-биле ужуражылгазы. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хеолбек». Мультфильм. 20.15 — «Улустарның чогаадылгазы». 21.00 —«Үе». 21.35 — Концерт. 22.45 —00.20—«Часкы келдириг». Уран-чечен фильм.

26. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

700— Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 —Уралдың үш баянистериниң оюну. 8.40 — Ритмниг гимнастика. 9.25 — «Спортлото» тиражы. 9.40 — «Будильник». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 11.10 —«Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.40 — «Бистиң бажыңывыс». Тележурнал. 12.25 — «Кара киш соондан». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — «Кодээден дамчыдылга». 14.10 — «Кадыкшыл». 14.55 — Мультфильм. 15.20 — «Чернобыль: үениң ийи өңү». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги фильм. 16.25 — Киргизияның уран чүүл мастерлериниң болгаш чогаадыкчы аныяктарының концерти. 18.10 —«Делегей панорамазы». 18.55 — «Канчаар дыштанып турар бис». Москва хоорайның Совет районунуң металлургтар Культура бажыңының ажылының дугайында. 19.35—«Бис цыганнар бис». Москваның «Ромэн» цыган театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 21.00 —«Үе». 21.35 —«Көрүкчүлерниң дилээ-биле». «Деңдии онза ашак». Уран-чечен фильм. 23.05 —23.20 —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 —«Часкы келдириишкин». Уран-чечен фильм. 9.45 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. В. Шебалин. № 3 симфония. 10.30 —Орус чугаа. 11.00 — Поэт-демократ Габдулла Тукайның дугайында док. телефильм. 11.45 — «Цирк деп чүл?. Фильм-концерт. 12.25— «Бистиң шилип алыр оруктарывыс». 13.15 — «Дракон». Мультфильм. 13.35 — «Бүзүренчиг-даа болза, элдептиг». 14.35 — Аът спорту. ССРЭ-ниң кубогу. 15.15 — Коми АССР-ниң телевидениезиниң программазы. 16.15 — Делегейниң музыка культуразы. Уран чүүлдүң бурунгу тураскаалдары. 16.45 — «Арага өшпес чорук дугайында сөс». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.55 —«Скорняков генералдың бир дүнези». Телешииниң баштайгы көргүзүү. Автору— А. Сульянов. 18.05 —«Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 18.15 — Уран гимнастика. «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш делегей маргылдаазы. 19.00 —«Ада-чуртунга эргим аттар». «Скульптор Томский. Бүгү амыдыралдың херээ». Эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 19.30 — Ж. П. Леман. № 3 концерт. 20.00 —Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Тари кушкашчыгаш». Мультфильм. 20.15 — Улустарның аалгалары. 20.30 —Уран гимнастика. «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш делегей маргылдаазы. 21.00 — «Үе». 21.35 —Бистиң заводтуң клувунда. 22.00—00.30— Хоккей. Делегей чемпионады. Канада биле Финляндияның шилилдек командалары ойнаар.

КИНО

АПРЕЛЬ 21-де

«НАЙЫРАЛ»: «Время сыновей» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 20.30, «Ягуар» 15.00, «Таинственный узник» 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Мой любимый клоун» 14.00, 16.00, 20.00, «Крик дельфина» 18.00 шактарда.

«ВОСТОК» «Танцплощадка» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультсборник» 10.00, 13.10 «Сельмая пуля» 11.20, 15.00 «Джентльмены удачи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Конец атамана» 17.30, 20.00 шактарда.

агаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 7—12, күштелгенде 15—20 метр чедер.

Кызылга чуга булуттаар, дүне хар холумактыг чаъс чаар, агаарның температуразы 1—3, хүндүс 10—12 градус чылыг болур.

ШЫН
Адресивис: 667000, Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистерниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солунунуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга арны.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 3493.
ТС—01229.